

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ХАРКІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ Г. С. СКОВОРОДИ**

До 300-річчя з дня народження Г. С. Сковороди

**МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ
до семінарських занять і завдання для самостійної роботи з
дисципліни «Психологія (за професійним спрямуванням)» для
здобувачів другого (магістерського) рівня вищої освіти
зі спеціальності 012 Дошкільна освіта**

Харків – 2022

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ХАРКІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ Г. С. СКОВОРОДИ**

**МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ
до семінарських занять і завдання для самостійної роботи з
дисципліни «Психологія (за професійним спрямуванням)» для
здобувачів другого (магістерського) рівня вищої освіти
зі спеціальності 012 Дошкільна освіта**

Харків – 2022

УДК 159.9

ББК 88.8

М 54

Укладачі: Малихіна О. Є.

Рецензенти:

Перевозна Т.О. - кандидат психологічних наук, доцент кафедри психології та педагогіки ХДАК;

Діомідова Н. Ю. – кандидат психологічних наук, доцент кафедри психологічної та педагогічної антропології Харківського національного педагогічного університету імені Г.С. Сковороди.

Методичні рекомендації до семінарських занять і завдання для самостійної роботи з дисципліни «Психологія (за професійним спрямуванням)» [Електронне видання] : для здобувачів другого (магістр.) рівня вищ. освіти зі спец. 012 Дошкільна освіта/ [уклад. : О. Є. Малихіна] Харків. нац. пед. ун-т імені Г. С. Сковороди. – Харків : [б. в.], 2022. – 67 с.

Затверджено редакційно-видавничою радою Харківського національного педагогічного університету імені Г. С. Сковороди
протокол № 8 від 17.08.2022

Методичні рекомендації розроблені відповідно до навчальної програми дисципліни «Психологія (за професійним спрямуванням)» і містять перелік основних теоретичних питань, питань для самостійного вивчення, практичних завдань, питань для самоконтролю знань студентів з тем дисципліни та рекомендовану літературу.

© Харківський національний педагогічний
університет імені Г. С. Сковороди
© Малихіна О. Є.

ЗМІСТ

Пояснювальна записка	5
Тематичний зміст навчальної дисципліни.....	7
Плани семінарських і практичних занять	9
Методичні рекомендації здобувачам із підготовки до семінарських і практичних занять	17
Завдання самостійної роботи	18
Вказівки щодо оптимальної організації діяльності здобувача під час виконання завдань самостійної роботи.....	19
Тестові завдання для самоконтролю	21
Перелік питань для підсумкового контролю.....	31
Перелік рекомендованої літератури	33
Додаток 1. Діагностика ігрової діяльності дошкільників	36
Додаток 2. Діагностика розвитку зв'язного мовлення і уяви дітей дошкільного віку	41
Додаток 3. Методичні матеріали щодо психолого-педагогічного супроводу інклюзії в закладі дошкільної освіти	43
Додаток 4. Ознаки обдарованості дітей різного віку.....	49
Додаток 5. Комплекс методик з вивчення дитячої обдарованості.....	50
Додаток 6. Дванадцять принципів розвитку творчих схильностей у дітей (за Дж. Ландрам)	66

ПОЯСНЮВАЛЬНА ЗАПИСКА

Призначення навчальної дисципліни. Головним науковим положенням, на якому ґрунтується процес оновлення змісту дошкільної освіти України, є визнання пріоритету розвитку особистості дитини та створення для цього відповідних умов. Державна національна програма «Освіта (Україна ХХІ століття)», Закон України «Про освіту», Закон України «Про дошкільну освіту», «Базовий компонент дошкільної освіти в Україні» визначають пріоритети розвитку сучасної освітньої системи. Складниками цієї системи є гуманізація, демократизація, національна спрямованість освіти й індивідуалізація виховання та навчання. Проблема розвитку особистості – одна з найактуальніших у сучасній дошкільній освіті й вимагає нових стратегічних ліній для її вирішення.

Метою викладання навчальної дисципліни «Психологія (за професійним спрямуванням)» є поглиблення уявлень здобувачів про закономірності психічного розвитку дітей раннього та дошкільного віку, про організаційні та психолого-педагогічні засади супроводу психічного розвитку дитини у дошкільний період.

Основними завданнями вивчення дисципліни «Психологія (за професійним спрямуванням)» є: ознайомлення здобувачів з особливостями розвитку дітей на різних етапах дошкільного дитинства, специфікою їх навчання та виховання у сім'ї та освітніх закладах; вивчення основних закономірностей психічного розвитку та соціалізації дітей з особливими освітніми потребами, визначення особливостей комунікаційної взаємодії з ними; формування готовності до взаємодії з дітьми з особливими освітніми потребами.

Передумовами вивчення дисципліни «Психологія (за професійним спрямуванням)» є оволодіння спеціальними компетентностями, сформованими при опануванні нормативних дисциплін бакалаврського рівня вищої освіти.

У результаті вивчення навчальної дисципліни відповідно до освітньої програми «Дошкільна освіта» формуються програмні компетентності:

ІК Здатність компетентно розв'язувати складні задачі й проблеми в організації та моніторингу освітнього процесу в системі дошкільної освіти або в процесі навчання фахівців із дошкільної освіти в закладах вищої освіти, що передбачає проведення досліджень, та/або здійснення інновацій у ситуаціях, що характеризуються невизначеністю умов і вимог.

КЗ-4. Здатність до абстрактного мислення, аналізу та синтезу.

КЗ-6. Цінування та повага різноманітності та мультикультурності.

КС-3. Здатність до психолого-педагогічного керівництва особистісним розвитком дітей раннього і дошкільного віку, зокрема, дітей з особливими освітніми потребами.

КС-9. Здатність до самоосвіти, самовдосконалення, самореалізації в професійній діяльності та до конкурентної спроможності на ринку праці.

У результаті опанування змісту навчальної дисципліни здобувачі мають досягнути таких програмних результатів навчання:

ПР-4. Аналізувати й порівнювати результати педагогічного впливу на індивідуальний розвиток дитини дошкільного віку в різних видах діяльності.

ПР-6. Здійснювати психолого-педагогічне керівництво індивідуальним розвитком особистості дитини.

ТЕМАТИЧНИЙ ЗМІСТ КУРСУ

Модуль 1. Характеристика психічного розвитку дитини раннього та дошкільного віку

Тема 1.1. Загальні закономірності психічного розвитку та їх врахування у педагогічній роботі з дітьми.

Поняття «розвиток» у дитячій психології. Закономірності психічного розвитку дитини в онтогенезі. Дитина як суб'єкт діяльності. Діяльність як умова, засіб та чинник психічного розвитку. Залежність психічних процесів від характеру і будови зовнішньої, предметної діяльності (О. Запорожець, О. Леонтьєв, Д. Ельконін). Поняття «провідного виду діяльності», його роль у психічному розвитку. Новоутворення віку. Сензитивні періоди розвитку. Психічний розвиток і спілкування. Психічний розвиток і навчання. Зони розвитку (Л. Виготський, Г. Костюк). Теорії психічного розвитку, їх практичне застосування у роботі з дітьми.

Тема 1.2. Психологічна характеристика діяльності дитини у дошкільний період.

Загальна характеристика предметної діяльності як провідної діяльності дитини раннього віку. Зародження ігрової та продуктивних видів діяльності на етапі раннього дитинства. Загальна характеристика ігрової діяльності. Сюжетно-рольова гра як провідна діяльність дошкільника. Види іграшок, їх вплив на психічний розвиток. Розвиток продуктивних видів діяльності в дошкільному віці. Специфіка трудової діяльності дітей дошкільного віку. Умови розвитку навчальної діяльності у дошкільному віці. Спілкування з дорослими та однолітками. Конфлікти між дітьми, їх причини.

Тема 1.3. Пізнавальний розвиток і формування особистості дитини раннього та дошкільного віку.

Особливості розвитку пізнавальних процесів на етапі раннього дитинства. Новоутворення раннього віку. Передумови розвитку особистості в ранньому віці. Криза 3 років. Розвиток пізнавальних процесів і пізнавальних інтересів у дошкільному віці. Новоутворення дошкільного віку. Особливості розвитку особистості дошкільника. Криза 7 років. Поняття про психологічну готовність до школи.

Тема 1.4. Категорії дітей з особливими освітніми потребами.

Поняття про особливі освітні потреби. Види особливих освітніх потреб. Основні категорії дітей з ООП. Загальна характеристика дітей з порушеннями зору та слуху. Загальна характеристика дітей з порушеннями опорно-рухового апарату. Загальна характеристика дітей з порушеннями розумового та мовленнєвого розвитку. Загальна характеристика дітей із розладами аутистичного спектру. Загальні та специфічні закономірності порушення розвитку дітей з ЗПР. Обдаровані діти як категорія дітей з ООП.

Модуль 2. Психолого-педагогічний супровід розвитку дитини

Тема 2.1. Психолого-педагогічний супровід ігрової діяльності дитини раннього та дошкільного віку.

Методи вивчення ігрової діяльності дітей раннього та дошкільного віку. Теоретико-методичні засади керівництва ігровою діяльністю. Педагогічні умови організації ігрової діяльності дітей дошкільного віку. Сюжетно-рольова гра як провідний вид діяльності. Творчі ігри дітей дошкільного віку. Організація ігор за правилами. Дидактичні ігри дітей дошкільного віку.

Тема 2.2. Психолого-педагогічний супровід пізнавального розвитку та формування особистості дітей раннього та дошкільного віку.

Психологічна діагностика розвитку пізнавальних процесів дитини. Створення предметно-розвивального середовища. Ігри, спрямовані на розвиток пізнавальних процесів. Кінезіологічні вправи у розвитку пізнавальних процесів. Стем-освіта. Лего-конструювання як ефективний чинник розвитку пізнавальних процесів.

Тема 2.3. Психолого-педагогічний супровід дітей з особливими потребами

Команда психолого-педагогічного супроводу дитини у ЗДО. Психолого-педагогічний супровід дітей з порушеннями зору. Психолого-педагогічний супровід дітей з порушеннями слуху. Психолого-педагогічний супровід дітей з розладами аутистичного спектру: особливості включення в ЗДО. Робота з батьками. Особливості включення дітей з ЗПР в ЗДО. Форми і методи роботи з дітьми з затримкою психічного розвитку. Психолого-педагогічний супровід дітей з порушеннями інтелектуального розвитку. Психолого-педагогічний супровід дітей зі складними порушеннями розвитку.

Тема 2.4. Психолого-педагогічний супровід обдарованої дитини як реалізація особистісно орієнтованого підходу

Психологічні особливості розвитку пізнавальної сфери обдарованих дітей. Особливості розвитку особистості. Вікові особливості та сензитивні періоди прояву обдарованості. Проблеми обдарованих дітей. Специфіка навчання та виховання обдарованих дітей.

ПЛАНІ СЕМІНАРСЬКИХ І ПРАКТИЧНИХ ЗАНЯТЬ

Модуль 1. Характеристика психічного розвитку дитини раннього та дошкільного віку

Тема 1.1. Загальні закономірності психічного розвитку та їх врахування у педагогічній роботі з дітьми.

Основні питання теми. Поняття «розвиток» у дитячій психології. Закономірності психічного розвитку дитини в онтогенезі. Дитина як суб'єкт діяльності. Діяльність як умова, засіб та чинник психічного розвитку. Залежність психічних процесів від характеру і будови зовнішньої, предметної діяльності (О. Запорожець, О. Леонтьєв, Д. Ельконін). Поняття «провідного виду діяльності», його роль у психічному розвитку. Новоутворення віку. Сензитивні періоди розвитку. Психічний розвиток і спілкування. Психічний розвиток і навчання. Зони розвитку (Л. Виготський, Г. Костюк). Теорії психічного розвитку, їх практичне застосування у роботі з дітьми.

Тезаурус теми: віковий період, дитяча психологія, діяльність, закономірності психічного розвитку, зона актуального розвитку, зона найближчого розвитку, інтеріоризація, новоутворення, онтогенез, психічний розвиток, провідна діяльність, розвиток, рушійні сили психічного розвитку, сензитивний період, соціальна ситуація розвитку.

Питання для самоконтролю:

1. Розкрийте зміст понять «розвиток» і «психічний розвиток».
2. Назвіть основні закономірності психічного розвитку.
3. Наведіть приклади інтеріоризації.
4. Наведіть приклади сензитивних періодів.
5. Чому біологічний фактор розглядають як передумову психічного розвитку?
6. Яка роль діяльності в психічному розвитку?
7. Назвіть основні протиріччя, що виникають у процесі розвитку дитини, наведіть приклади.

Література:

1. Вікова та педагогічна психологія : навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. Київ : Каравела, 2007. 344 с.
2. Видра О. Г. Вікова та педагогічна психологія: навч. посіб. Київ : Центр навчальної літератури, 2019. 112 с.
3. Пісоцький В. П., Горянська А. М. Психічний розвиток та формування особистості в онтогенезі: навч. посіб. Київ : КНТ, 2019. 144 с.
4. Соціалізація та виховання особистості у дошкільному дитинстві: теоретичні аспекти та методичний супровід: монографія / І. П. Рогальська-Яблонська, Л. П. Карнаух, Н. В. Рогальська, С. І. Семчук; наук. ред. І. П. Рогальська-Яблонська. Умань :ФОП Жовтий О.О., 2013. 335 с.

Тема 1.2. Психологічна характеристика діяльності дитини у дошкільний період.

Основні питання теми. Загальна характеристика предметної діяльності як провідної діяльності дитини раннього віку. Зародження ігрової та продуктивних видів діяльності на етапі раннього дитинства. Загальна характеристика ігрової діяльності. Сюжетно-рольова гра як провідна діяльність дошкільника. Види іграшок, їх вплив на психічний розвиток. Розвиток продуктивних видів діяльності в дошкільному віці. Специфіка трудової діяльності дітей дошкільного віку. Умови розвитку навчальної діяльності у дошкільному віці. Спілкування з дорослими та однолітками. Конфлікти між дітьми, їх причини.

Тезаурус теми: гра, дошкільний вік, іграшка, ігрові дії, знаряддєві дії, конфлікт, маніпулятивні дії, навчання, предметна діяльність, предметні дії, продуктивні види діяльності, ранній вік, роль, рольові взаємини, співвідносні дії, спілкування, сюжет гри, сюжетно-рольова гра.

Питання для самоконтролю:

1. Назвіть основні етапи розвитку предметної діяльності в ранньому дитинстві.
2. Наведіть приклади знаряддєвих і співвідносних дій.
3. Яка роль предметної діяльності та спілкування з дорослим у розвитку дитини раннього віку.
4. Розкрийте знаковий характер ігрової діяльності.
5. Визначте вплив сюжетно-рольової гри на пізнавальний і особистісний розвиток дошкільника.
6. Вкажіть новоутворення дошкільного віку.
7. Надайте коротку характеристику продуктивних видів діяльності.

Література:

1. Видра О. Г. Вікова та педагогічна психологія: навч. посіб. Київ : Центр навчальної літератури, 2019. 112 с.
2. Крутій К. Л. Предметно-розвивальне середовище як чинник супроводу діяльності дітей. *Дошкільна освіта*. 2008. 2(20), С. 9–20.
3. Пісоцький В. П., Горянська А. М. Психічний розвиток та формування особистості в онтогенезі: навч. посіб. Київ : КНТ, 2019. 144 с.
4. Соціалізація та виховання особистості у дошкільному дитинстві: теоретичні аспекти та методичний супровід: монографія / І. П. Рогальська-Яблонська, Л. П. Карнаух, Н. В. Рогальська, С. І. Семчук; Наук. ред. І. П. Рогальська-Яблонська. Умань :ФОП Жовтий О.О., 2013. 335 с.

Тема 1.3. Пізнавальний розвиток і формування особистості дитини раннього та дошкільного віку.

Основні питання теми. Особливості розвитку пізнавальних процесів на етапі раннього дитинства. Новоутворення раннього віку. Передумови розвитку особистості в ранньому віці. Криза 3 років. Розвиток пізнавальних процесів і пізнавальних інтересів у дошкільному віці. Новоутворення дошкільного віку. Особливості розвитку особистості дошкільника. Криза 7 років. Поняття про психологічну готовність до школи.

Тезаурус теми: вікові психічні новоутворення, довільність поведінки, егоцентризм, засвоєння моральних норм, критичний період, наочно-дійове мислення, наочно-образне мислення, мовлення, пізнавальні інтереси, психічні пізнавальні процеси, потреба у суспільно-значущій і суспільно-оцінній діяльності, психологічна готовність до шкільного навчання, супідрядність мотивів.

Питання для самоконтролю:

1. Вкажіть основні новоутворення раннього дитинства.
2. Визначте передумови розвитку особистості в ранньому віці.
3. Охарактеризуйте ознаки кризи 3 років.
4. Вкажіть особливості розвитку мовлення в дошкільному віці.
5. Які особливості самооцінки дошкільників.
6. Назвіть основні ознаки кризи 7-ми років.
7. Назвіть і розкрийте зміст основних компонентів психологічної готовності дітей до шкільного навчання.

Література:

1. Левицький В. Е. До питання про психолого-педагогічний супровід дітей дошкільного віку з проявами агресивної поведінки. *Інновації партнерської взаємодії освіти, економіки та соціального захисту в умовах інклюзії та прагматичної реабілітації соціуму*: матеріали III міжнародної науково-практичної конференції. м. Кам'янець-Подільський, 2019. С. 407-409.
2. Психолого-педагогічний супровід формування особистості дошкільника: збірник науково-методичних праць / за заг. ред. В.Г. Кузь. Умань : ВПЦ Візаві, 2018. 116 с.
3. Панасенко Е.А., Мороз А.А., Ковальова О.А Психолого-педагогічний супровід дітей дошкільного віку у стресових станах. *Молодий вчений*. 2019. № 10.1 (74.1). С. 1-4. URL: <http://molodyvcheny.in.ua/files/journal/2019/10.1/1.pdf>
4. Піроженко Т. О., Хартман О. Ю. Парціальна програма з розвитку соціальних навичок ефективної взаємодії дітей від 4 до 6–7 років «Вчимося жити разом». Київ : Видавництво «Алатон», 2016. 32 с.

Тема 1.4. Категорії дітей з особливими освітніми потребами.

Основні питання теми. Поняття про особливі освітні потреби. Види особливих освітніх потреб. Основні категорії дітей з ООП. Загальна характеристика дітей з порушеннями зору та слуху. Загальна характеристика дітей з порушеннями опорно-рухового апарату. Загальна характеристика дітей з порушеннями розумового та мовленнєвого розвитку. Загальна характеристика дітей із розладами аутистичного спектру. Загальні та специфічні закономірності порушення розвитку дітей з ЗПР. Обдаровані діти як категорія дітей з ООП.

Тезаурус теми: гіперактивність, діти з особливими освітніми потребами, діти-лівши, затримка психічного розвитку, особливі потреби, обдаровані діти, обдарованість порушення емоційного розвитку, порушення розумового розвитку, порушення сенсорної сфери, розлади аутистичного спектру, синдром дефіциту уваги.

Питання для самоконтролю:

1. Проаналізуйте сутність поняття «діти з особливими освітніми потребами».
2. Визначте основні групи особливих освітніх потреб.
3. Назвіть категорії дітей з особливими освітніми потребами.
4. Вкажіть психологічні особливості розвитку дітей з порушеннями сенсорної сфери.
5. Вкажіть психологічні особливості розвитку дітей з порушеннями інтелектуального розвитку.
6. Вкажіть психологічні особливості розвитку дітей з порушеннями аутистичного спектру
7. Вкажіть психологічні особливості розвитку дітей з порушеннями емоційної сфери.

Література:

1. Кучманич І., Опанасенко Л. Класифікація особливих потреб дитини в контексті системного підходу. *Проблеми сучасної психології*. 2018. (42), 70–92.
2. Обдаровані діти : діагностика та супровід / упоряд. Т Червонна. Київ : Шкільний світ, 2008 128 с
3. Організаційно-методичний супровід дитини з особливими освітніми потребами в умовах ДНЗ: навч.-метод. посіб. / Компанець Н.М., Луценко І.В., Коваль Л.В. Київ : Видавнича група «Атопол», 2018. 100 с.
4. Сак Т.В. Особлива дитина: від народження до 6 років: поради батькам. Київ : Літера, 2008. 144 с.

Модуль 2. Психолого-педагогічний супровід розвитку дитини

Тема 2.1. Психолого-педагогічний супровід ігрової діяльності дитини раннього та дошкільного віку.

Основні питання теми. Методи вивчення ігрової діяльності дітей раннього та дошкільного віку. Теоретико-методичні засади керівництва ігровою діяльністю. Педагогічні умови організації ігрової діяльності дітей дошкільного віку. Сюжетно-рольова гра як провідний вид діяльності. Творчі ігри дітей дошкільного віку. Організація ігор за правилами. Дидактичні ігри дітей дошкільного віку.

Тезаурус теми: аналіз продуктів діяльності, анкетування, бесіда, гра за правилами, дидактична гра, настільні ігри, провідна діяльність, протокол спостереження, психолого-педагогічний супровід, спостереження, супровід ігрової діяльності, сюжетно-рольова гра, творча гра.

Питання для самоконтролю:

1. Визначте методи психологічного дослідження, котрі може використовувати вихователь для вивчення ігрової діяльності дітей дошкільного віку.
2. Назвіть види ігрової діяльності.
3. Назвіть основні особливості сюжетно-рольової гри.

4. Доведіть, що сюжетно-рольова гра є провідною діяльністю в дошкільний період життя.
5. У чому полягає специфіка дидактичних ігор?
6. Охарактеризуйте особливості творчих ігор.
7. Розкрийте потенціал настільних ігор для розвитку дошкільника.

Література:

1. Любчак Л. В., Колеснік К. А. Методика організації ігрової діяльності: практикум. Вінниця : ТОВ «Нілан-ЛТД», 2015. 115 с.
2. Малихіна О.Є. Туріщева Л.В. Використання настільних ігор як умова соціалізації дітей з особливими освітніми потребами. *Психолого-педагогічні проблеми вищої і середньої освіти в умовах сучасних викликів: Теорія і практика*: матеріали IV міжнар. наук.-практ. конф. 12 грудня 2019 р. Харків, 2019. С. 274-277.
3. Психолого-педагогічний супровід розвитку дитини в умовах сучасного освітнього середовища закладу дошкільної освіти : колективна монографія / Л. В. Іщенко, О. М. Мельникова, Л. П. Карнаух [та ін.] ; МОН України, Уманський держ. пед. ун-т імені Павла Тичини. Умань : Візаві, 2020. 240 с. URL: <http://dspace.udpu.edu.ua/handle/123456789/13374>
4. Психолого-педагогічний супровід розвитку дитини раннього і дошкільного віку : сучасні підходи та освітні технології : монографія / Л. В. Іщенко, С. С. Попиченко, Н. П. Кравчук [та ін.] ; МОН України, Уманський держ. пед. ун-т імені Павла Тичини. Умань : Візаві, 2021. 281 с. URL: <http://dspace.udpu.edu.ua/handle/123456789/14260>

Тема 2.2. Психолого-педагогічний супровід пізнавального розвитку та формування особистості дітей раннього та дошкільного віку.

Основні питання теми. Психологічна діагностика розвитку пізнавальних процесів дитини. Створення предметно-розвивального середовища. Ігри, спрямовані на розвиток пізнавальних процесів. Кінезіологічні вправи у розвитку пізнавальних процесів. Стем-освіта. Лего-конструювання як ефективний чинник розвитку пізнавальних процесів.

Тезаурус теми: аналіз продуктів діяльності, бесіда, відчуття, кінезіологічні вправи, кінезіологія, лего-конструювання, мислення, пам'ять, предметно-розвивальне середовище, спостереження, сприймання, стем-освіта, тестування, увага, уява.

Питання для самоконтролю:

1. Визначте методи психологічного дослідження з вивчення пізнавального розвитку дошкільників.
2. Яка роль предметно-розвивального середовища у розвитку психічних пізнавальних процесів дітей раннього і дошкільного віку.
3. Охарактеризуйте інноваційні методи пізнавального розвитку дитини дошкільного віку.
4. Що таке кінезіологія?
5. Наведіть приклади кінезіологічних вправ

6. Розкрийте зміст поняття «стем-освіта».

7. Лего-конструювання як сучасний метод розвитку пізнавальних процесів.

Література:

1. Крутій К., Грицишина Т. STREAM-освіта дошкільнят: виховуємо культуру інженерного мислення. *Дошкільнє виховання*. 2016. № 1. С. 3-7.

2. Психолого-педагогічний інструментарій діагностики дітей дошкільного віку : навч.-метод. посібник / за заг. ред. М.В. Рогановою. Комунальний заклад «Харківська гуманітарна академія» Харківської обласної ради. Харків : ФОП Філім'янов, 2018. 322 с.

3. Психолого-педагогічний супровід розвитку дитини раннього і дошкільного віку : сучасні підходи та освітні технології : монографія / Л. В. Іщенко, С. С. Попиченко, Н. П. Кравчук [та ін.] ; МОН України, Уманський держ. пед. ун-т імені Павла Тичини. Умань : Візаві, 2021. 281 с. URL: <http://dspace.udpu.edu.ua/handle/123456789/14260>

4. Психологу ДНЗ. Форми роботи з дітьми, батьками, педагогами довкілля / С. Ліщина, О. Мокосєєва, В. Прибульська та ін.; упоряд. О. Семібаламут. Київ : Вид. група «Шкільний світ», 2017. 96 с.

Тема 2.3. Психолого-педагогічний супровід дітей з особливими потребами

Основні питання теми. Команда психолого-педагогічного супроводу дитини у ЗДО. Психолого-педагогічний супровід дітей з порушеннями зору. Психолого-педагогічний супровід дітей з порушеннями слуху. Психолого-педагогічний супровід дітей з розладами аутистичного спектру: особливості включення в ЗДО. Робота з батьками. Особливості включення дітей з ЗПР в ЗДО. Форми і методи роботи з дітьми з затримкою психічного розвитку. Психолого-педагогічний супровід дітей з порушеннями інтелектуального розвитку. Психолого-педагогічний супровід дітей зі складними порушеннями розвитку.

Тезаурус теми: адаптація, діти з особливими освітніми потребами, інклюзія, індивідуальна програма розвитку, команда психолого-педагогічного супроводу, консультування, готовність вихователів до роботи в умовах інклюзії.

Питання для самоконтролю:

1. Який склад команди психолого-педагогічного супроводу дитини з особливими освітніми потребами в закладі дошкільної освіти?

2. Вкажіть особливості поведінки з дітьми, що мають порушення слуху.

3. Вкажіть особливості поведінки з дітьми, що мають порушення зору.

4. Вкажіть особливості поведінки з дітьми, що мають порушення інтелектуального розвитку.

5. Вкажіть особливості поведінки з дітьми, що мають порушення емоційного розвитку.

6. Вкажіть особливості поведінки з дітьми, що мають порушення опорно-рухового апарату.

7. Вкажіть особливості поведінки з дітьми, що мають складні порушення розвитку.

Література:

1. Організаційно-методичний супровід дитини з особливими освітніми потребами в умовах ДНЗ: навчально-методичний посібник / Компанець Н.М., Луценко І.В., Коваль Л.В. Київ : Видавнича група «Атопол», 2018. 100 с.

2. Психолого-педагогічний супровід виховання і розвитку дітей дошкільного віку з родин учасників АТО і внутрішньо переміщених осіб: концепція, методика, технології : навчально-методичний посібник / за наук. редакцією І. О. Луценко. Київ : Видавництво НПУ імені М. П. Драгоманова, 2018. 213 с.

3. Сак Т.В. Особлива дитина: від народження до 6 років: поради батькам. Київ : Літера, 2008. 144 с.

4. Удич З. Психолого-педагогічний супровід батьків дошкільника з особливими потребами. *Освітній простір України*. 2016. № 8. С.143–150.

Тема 2.4. Психолого-педагогічний супровід обдарованої дитини як реалізація особистісно орієнтованого підходу

Основні питання теми. Психологічні особливості розвитку пізнавальної сфери обдарованих дітей. Особливості розвитку особистості. Вікові особливості та сензитивні періоди прояву обдарованості. Проблеми обдарованих дітей. Специфіка навчання та виховання обдарованих дітей.

Тезаурус теми: дисинхронія психічного розвитку, загальна обдарованість, наочність, обдарованість, перфекціонізм, проблеми обдарованих дітей, психологічна готовність вихователя до роботи з обдарованими дітьми, спеціальна обдарованість.

Питання для самоконтролю:

1. Визначте особливості пізнавального розвитку обдарованих дітей.
2. Визначте особливості особистісного розвитку обдарованих дітей.
3. Охарактеризуйте проблеми, з якими стикаються обдаровані діти у спілкуванні з однолітками, батьками.
4. Які види дисбалансу психічного розвитку притаманні обдарованим дітям?
5. Які види обдарованості найчастіше проявляються в дошкільному віці?
6. У чому полягає специфіка навчання та виховання обдарованих дітей?
7. Розкрийте сутність та складові психологічної готовності вихователів до роботи з обдарованими дошкільниками.

Література:

1. Іваненко Н., Козак Л. Педагогічний супровід обдарованих дітей як психолого-педагогічна проблема. *Перспективи та інновації науки*. 2022. № 1. С. 173-184.

2. Обдарована дитина у просторі виховних інновацій: матеріали науково-практичного онлайн-вебінару. (16 грудня 2020 р.). Івано-Франківськ : ПНУ, 2021. 78 с.

3. Обдаровані діти : діагностика та супровід / упоряд. Т Червонна. Київ : Шкільний світ, 2008 128 с.

4. Шиян О. О. Психолого-педагогічний супровід розвитку обдарованості дітей дошкільного віку в закладі освіти. *Обдаровані діти – скарб нації*: матеріали II Міжнародної науково-практичної онлайн-конференції (м. Київ, 18–22 серпня 2021 року). Київ, 2021. С. 543-546.

МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ ЗДОБУВАЧАМ ІЗ ПІДГОТОВКИ ДО СЕМІНАРСЬКИХ І ПРАКТИЧНИХ ЗАНЯТЬ

Метою семінарського заняття є поглиблення й деталізація наукових знань, отриманих студентами на лекціях і в процесі самостійної роботи і спрямованих на підвищення рівня засвоєння навчального матеріалу, формування умінь та навичок, розвиток наукового мислення студентів. Головним завданням семінарських занять з даної дисципліни є обговорення й засвоєння основних закономірностей психічного розвитку дитини на дошкільному етапі життя, оволодіння культурою наукового аналізу методичних проблем, тобто сукупністю сучасних принципів, методів, прийомів і технологій навчання психології.

Завданнями семінарського та практичного заняття є:

- підготовка до самостійного виконання практичних завдань;
- підготовка здобувачів до модульного контролю;
- набуття вмінь застосування теоретичних знань на практиці;
- підготовка студентів до майбутньої практичної діяльності тощо.

На семінарі проводиться обговорення здобувачами питань з тем, що попередньо визначені робочою навчальною програмою. Під час підготовки до семінарських занять студенти мають опанувати методи самостійної роботи з джерелами інформації, засвоїти навички дослідної роботи, що сприятиме поглибленню знань і формуванню самостійного, творчого мислення.

Етапи підготовки до семінарського заняття:

- вивчення плану семінарського заняття, розуміння сутності питань заняття;
- ознайомлення з переліком літератури;
- опрацювання основних понять, конспекту лекції з даної теми;
- складання плану відповідей на поставлені питання.

При підготовці до семінарського заняття здобувач має:

- ознайомитись зі змістом плану семінару та переглянути конспект лекції з даної теми;
- ознайомитись із рекомендованою літературою, здійснити критичний аналіз викладеного матеріалу в опрацьованих джерелах з даної проблеми, скласти конспект опрацьованого матеріалу, де зазначити власну точку зору з даної проблеми;
- здійснити самоконтроль через відповідні питання з даної теми;
- скласти план відповіді на кожне питання плану заняття.

Виступаючи на семінарському занятті здобувач має:

- уникати механічного переказу змісту лекції або рекомендованої літератури; відповідаючи на питання, розглядати окремі положення у розвитку, здійснювати порівняння різних підходів, концепцій в опрацьованій літературі; показати практичну значущість цих положень;
- здобувачі мають брати активну участь в обговоренні проблем, що розглядаються, а в разі неповного висвітлення матеріалу доповнювати відповідь, вступати у дискусію, використовуючи додаткову інформацію.

ЗАВДАННЯ ДО САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ

1. Підготуйте доповідь з теми: Загальні закономірності психічного розвитку та їх врахування у педагогічній роботі з дітьми.

2. Зробіть план-конспект статті: Крутій К. Л. Предметно-розвивальне середовище як чинник супроводу діяльності дітей. *Дошкільна освіта*. 2008. № 2(20). С. 9–20.

3. Проведіть аналіз 3 ігор для розвитку пізнавальних процесів (уваги, відчуттів, сприймання, пам'яті, мислення, уяви) дітей дошкільного віку за схемою:

- мета гри (розвитку яких пізнавальних процесів вона сприяє);
- вік дітей (на яку вікову групу вона розрахована);
- опис гри (обладнання, хід проведення).

4. Зробіть конспект статті: Кучманич, І., & Опанасенко, Л. Класифікація особливих потреб дитини в контексті системного підходу. Збірник наукових праць «Проблеми сучасної психології», 2018. № (42), 70–92. URL : <https://doi.org/10.32626/2227-6246.2018-42.70-92>

5. Ознайомтеся з планом спостереження за ігровою діяльністю дитини дошкільного віку та прикладом протоколу спостереження, за протоколом виконайте аналіз результатів.

6. Ознайомтеся з планом спостереження за пізнавальним розвитком дитини дошкільного віку та прикладом протоколу спостереження, за протоколом виконайте аналіз результатів.

7. Використовуючи посібник: Сак Т.В. Особлива дитина: від народження до 6 років: поради батькам. Київ : Літера, 2008. 144 с., сформулюйте поради щодо співпраці з батьками дітей з ООП

8. Зробіть план-конспект статті, визначте вікові закономірності розвитку здібностей та обдарованості в дошкільному віці: Музика О.Л. Розвиток здібностей та обдарованості в процесі вікового розвитку особистості Актуальні проблеми психології: Проблеми психології творчості та обдарованості. Зб. наук. пр. Інституту психології ім. Г.С. Костюка АПН України. Житомир: Вид-во ЖДУ ім. І.Франка, 2007. Т.12, вип. 2. С.142-148. URL : <http://eprints.zu.edu.ua/2822/1/10.pdf>

ВКАЗІВКИ ЩОДО ОПТИМАЛЬНОЇ ОРГАНІЗАЦІЇ ДІЯЛЬНОСТІ ЗДОБУВАЧА ПІД ЧАС ВИКОНАННЯ САМОСТІЙНИХ ЗАВДАНЬ

Самостійна робота здобувачів є важливою складовою освітнього процесу закладу вищої освіти, оскільки опанування професійними знаннями та вміннями відбувається лише через організацію власної пізнавальної діяльності. У ході самостійної роботи здобувачі мають глибоко усвідомити основні проблеми «Психології (за професійним спрямуванням)», оволодіти системою необхідних знань і засвоїти базові вміння й навички їх творчого застосування у власній діяльності. Розвитку фахової компетентності здобувачів сприятиме самостійне опрацювання ними основних понять, визначень і теоретичних положень з кожної теми.

Метою самостійної роботи здобувачів є формування самостійності як риси особистості і засвоєння знань, умінь, навичок. Навчальна самостійність виявляється в вміннях здобувача організовувати, контролювати й регулювати власну пізнавальну діяльність без безпосередньої допомоги й керівництва з боку викладачів. З метою формування навчальної самостійності здобувачів вищої освіти до кожної навчальної теми підібрано різні за складністю завдання для обговорення і самостійного опрацювання. Результати їх виконання перевірятимуться викладачем під час семінарських занять, проміжного та підсумкового видів контролю.

У процесі вивчення дисципліни «Психологія (за професійним спрямуванням)» передбачено такі форми самостійної роботи здобувачів:

1. Конспектування першоджерел;
2. Виконання професійно-орієнтованих завдань;
3. Підготовка доповіді.

Запропоновані завдання для самостійної роботи забезпечують: системність знань і засобів навчання; оперування розумовими процесами; критичність мислення; володіння засобами обробки інформації; здібність до творчої праці.

1. Конспектування першоджерел. Конспектування першоджерел передбачає поглиблений розгляд окремих питань теми, з цією метою можуть пропонуватися статті з фахових журналів, розділи монографій або підручників.

Алгоритм виконання:

- Прочитайте уважно запропоноване першоджерело.
- За вимогами оформіть вихідні дані.
- Складіть план (простий або складний).
- Кожний пункт плану має висвітлювати основні положення проблеми.
- Представте прочитаний текст у вигляді тез або анотації, використовуючи за потреби схеми, таблиці, графіки тощо.
- Для самоконтролю перекажіть статтю, використовуючи власний конспект.

2. Виконання професійно-орієнтованих завдань. Професійно-орієнтовані завдання (ПОЗ) – це сукупність навчальних завдань, що

трансформовані так, що їх розв'язання моделює завдання, з якими зіткнуться здобувачі в подальшій професійній діяльності.

Алгоритм виконання

Алгоритм роботи над ПОЗ включає 4 етапи: підготовчий, планування, етап виконання та етап самоаналізу.

- Визначте основні терміни теми;
- Підберіть і проаналізуйте літературу з проблеми дослідження;
- Збір емпіричних даних;
- Аналіз та інтерпретація отриманих даних;
- Самоаналіз: виявлення труднощів, які виникли під час виконання завдання.

3. Підготовка доповіді. Доповідь – це розгорнутий виклад певної наукової проблеми (теми, питання). Структура тексту доповіді й складається зі вступу, основної й підсумкової частин.

Алгоритм підготовки доповіді

- Уважно прочитайте тему, продумайте структуру та зміст доповіді.
- Опрацюйте літературу, складіть план доповіді, підберіть приклади.
- Узагальніть основний матеріал, використовуючи схеми, таблиці, класифікації і т.д. Висловіть власне ставлення до проблеми.
- Підготуйте тези доповіді (можливо письмово). Прочитайте доповідь вголос, перевірте наголошування деяких слів, за потреби уточніть значення незнайомих слів.

ТЕСТОВІ ЗАВДАННЯ ДЛЯ САМОКОНТРОЛЮ

1. Вивчення психіки в онтогенезі це:

- а) вивчення психіки в розвитку;
- б) вивчення психіки на різних етапах еволюції світу від найпростіших до людини;
- в) вивчення психіки на різних етапах психічного розвитку людини від народження до старості.
- г) вивчення розвитку пізнавальних процесів дітей.

2. Вікова психологія вивчає психіку людини:

- а) в філогенезі;
- б) в онтогенезі;
- в) в дитинстві;
- г) в дорослому віці.

3. Експеримент, в якому динаміка розвитку психіки простежується як результат активного впливу експериментатора, називається:

- а) природний експеримент;
- б) лабораторний експеримент;
- в) формувальний експеримент;
- г) констатувальний експеримент.

4. Лонгітюдне дослідження – це:

- а) вивчення психологічних особливостей дітей на даний час формування психіки;
- б) вивчення людини або групи людей на протязі декількох років;
- в) вивчення взаємовідносин у групі;
- г) вивчення психологічних особливостей шляхом безпосереднього сприймання.

5. Знайдіть твердження вітчизняної психологічної школи:

- а) умови життя впливають на психічний розвиток дитини через її діяльність;
- б) умови життя не відіграють істотної ролі в психічному розвитку дитини;
- в) умови життя впливають на психічний розвиток дитини безпосередньо;
- г) психічний розвиток повністю обумовлений спадковістю.

6. Яке твердження характеризує підхід Л. С. Виготського до вирішення проблеми взаємозв'язку навчання і розвитку?

- а) навчання йде за розвитком;
- б) змінюючи методи і зміст навчання, не можна істотно змінити розумовий розвиток дитини;
- в) навчання веде за собою розвиток;
- г) навчання й розвиток йдуть паралельно.

7. Соціометрія – це метод:

- а) вивчення психологічних особливостей особистості за допомогою системи питань;
- б) вивчення психологічних особливостей шляхом безпосереднього сприймання;
- в) вивчення психологічних особливостей людини за документами її біографії
- г) вивчення взаємин у групі.

8. Спроможність дитини самостійно розв'язувати завдання позначається терміном:

- а) зона найближчого розвитку;
- б) актуальний рівень розвитку;
- в) критичний період;
- г) сензитивний період.

9. Розв'язування дитиною завдань за допомогою дорослих позначається терміном:

- а) сензитивний період;
- б) актуальний рівень розвитку;
- в) критичний період;
- г) зона найближчого розвитку.

10. Критичний період – це:

- а) період спокійного розвитку з непомітними змінами;
- б) період різких змін у психічному розвитку;
- в) період 3-х років;
- г) період 1-го року.

11. Сензитивний період – це:

- а) період найбільш сприятливий для розвитку окремих психічних функцій;
- б) період прискореного фізичного й розумового розвитку;
- в) період оволодіння мовленням ;
- г) період навчання в школі.

12. Перехід із зовнішніх функцій у внутрішні називається:

- а) інтеріоризація;
- б) екстеріоризація;
- в) екстраполяція
- г) інтерференція.

13. Провідною діяльністю називають:

- а) найулюбленішу, найцікавішу для дитини діяльність;
- б) діяльність, яка зумовлює найголовніші зміни у психіці дитини та підготовку до нового етапу її розвитку;
- в) діяльність, яка посідає найбільше місце в житті дитини;
- г) навчальну діяльність.

14. У новонародженої дитини краще розвинена і більш підготовлена до функціонування:

- а) моторна сфера;
- б) волюва сфера;
- в) емоційна сфера;
- г) сенсорна сфера.

15. Основна умова розвитку рецепторів новонародженої дитини:

- а) чіткий режим життя і догляд за дитиною;
- б) одержання зовнішніх вражень;
- в) нормальний фізичний розвиток дитини;

г) догляд за дитиною.

16. Необхідною умовою дозрівання мозку дитини є:

- а) активне функціонування аналізаторів дитини;
- б) задоволення всіх потреб і режим дня дитини;
- в) задоволення органічних потреб дитини;
- г) ігрова діяльність.

17. Новоутворенням періоду новонародженості є:

- а) маніпуляції з предметами;
- б) реагування на речі;
- в) лепетання;
- г) комплекс пожвавлення.

18. Комплексом пожвавлення називають:

- а) реакцію, коли дитина фіксує предмет очима;
- б) реакцію, коли дитина тягнеться до джерела їжі;
- в) позитивну емоційну й рухову реакцію дитини на дорослого;
- г) потребу дитини у захисті.

19. Провідним видом діяльності в період немовляти є:

- а) безпосередньо-емоційне спілкування з дорослими;
- б) ігрова діяльність;
- в) предметна діяльність;
- г) мовленнєве спілкування.

20. Мислення дітей раннього віку переважно є:

- а) наочно-образним;
- б) наочно-дійовим;
- в) словесно-логічним;
- г) абстрактним.

21. У ранньому віці рефлекси на дію предметних подразників виробляються:

- а) повільніше, ніж на словесні подразники;
- б) з такою самою швидкістю;
- в) зовсім не виробляються;
- г) швидше, ніж на словесні подразники.

22. Провідною діяльністю в ранньому віці є:

- а) безпосередньо-емоційне спілкування з дорослим;
- б) ігрова діяльність;
- в) предметна діяльність спільно з дорослими;
- г) малювання.

23. Сензитивний період оволодіння мовленням припадає на:

- а) період немовляти;
- б) раннє дитинство;
- в) дошкільний період;
- г) молодший шкільний період.

24. Новоутворення раннього віку є:

- а) система "Я";

- б) засвоєння моральних норм і правил;
- в) маніпуляція з предметами;
- г) егоцентричне мовлення.

25. Дії дитини, що не враховують закріплених у суспільстві властивостей предметів, називаються:

- а) маніпулятивні;
- б) знаряддєві;
- в) співвідносні;
- г) продуктивні.

26. Які з наведених нижче дій називають співвідносними:

- а) зачісування гребінцем;
- б) годування ляльки;
- в) складання пірамідки;
- г) підмітання підлоги.

27. Дії дитини, під час яких вона використовує предмет за його призначенням, називаються:

- а) розумові;
- б) маніпулятивні;
- в) співвідносні;
- г) предметні.

28. Початковою формою самосвідомості вважають:

- а) впізнавання себе у дзеркалі;
- б) називання себе за ім'ям;
- в) поява особистого займенника;
- г) поява самооцінки.

29. Провідною діяльністю дітей дошкільного віку є:

- а) предметна гра;
- б) сюжетно-рольова гра;
- в) спілкування з ровесниками;
- г) продуктивна діяльність.

30. Мислення дошкільника є:

- а) наочно-дійовим;
- б) наочно-образним;
- в) абстрактним;
- г) словесним.

31. Сензитивний період оволодіння мовленням припадає на:

- а) період немовляти;
- б) раннє дитинство;
- в) дошкільний період;
- г) молодший шкільний період.

32. Дошкільники діють переважно під впливом:

- а) розуму й волі;
- б) волі;
- в) почуттів;

г) наказу батьків.

33. У якому дошкільному віці емоції сорому перетворюються в стійкі почуття, які уже виступають мотивом поведінки дитини:

а) у молодшому;

б) середньому;

в) у старшому;

г) всі відповіді є неправильними.

34. Найдійовішим мотивом для середнього дошкільника є:

а) слово, дане самою дитиною;

б) заборона дорослої людини;

в) чекання обіцяної нагороди;

г) розуміння необхідності.

35. З якого дошкільного віку мовлення виконує функцію регуляції та планування :

а) з молодшого;

б) з середнього;

в) з старшого;

г) всі відповіді неправильні.

36. У якому рядку йдеться про мислення молодшого дошкільника:

а) діти розв'язують задачі практичними пробами;

б) діти розв'язують задачі, уявляючи ситуацію й комбінуючи її елементи;

в) діти намагаються осмислювати задачі і способи розв'язання в самому процесі дії;

г) діти розв'язують задачі, спираючись на знання про закономірності явищ.

37. У дошкільника переважає:

а) мимовільна й образна пам'ять;

б) довільна пам'ять;

в) мимовільна й словесно-логічна;

г) рухова пам'ять.

38. Криза 7-ми років пов'язана з:

а) усвідомленням самого себе як активного суб'єкта в світі предметів;

б) з початком навчання в школі;

в) формуванням нового образу фізичного «Я»;

г) зародженням соціального «Я».

39. Позитивне ставлення до школи, бажання вчитися, прагнення до здобуття знань складає:

а) мотиваційну готовність дитини до школи;

б) емоційно-вольову;

в) соціально-психологічну;

г) розумову.

40. Соціальне середовище є для дитини:

а) умовою психічного розвитку;

б) стимулом психічного розвитку;

в) джерелом психічного розвитку;

г) рушійною силою психічного розвитку.

41. Кожному віковому періоду (за Д. Б. Эльконіним) відповідає певна ..., у руслі якої йде розвиток і формування особистості дитини, її пізнавальних можливостей, характерних саме для цього періоду:

- а) психологічна структура;
- б) провідна діяльність;
- в) система новоутворень;
- г) критична ситуація.

42. У теорії культурно-історичного розвитку вищих психічних функцій Л.С. Виготського розглядається питання про взаємовідношення навчання й розвитку. Показано, що не всяке навчання є ефективним, а лише те, що перебуває в зоні:

- а) актуального розвитку;
- б) найближчого розвитку;
- в) перспективного розвитку,
- г) інтелектуального розвитку.

43. Вікова криза - це...

- а) перехід від одного провідного виду діяльності до іншого;
- б) зміна відносин з дорослими;
- в) поведінкова вказівка дитини на виниклу в неї потребу;
- г) зміна соціальної ситуації розвитку.

44. Які показники не характеризують зону актуального розвитку:

- а) здібність до засвоєння знань та швидке сприймання допомоги;
- б) знання дитини;
- в) самостійна постановка завдань в навчанні;
- г) володіння операціями мислення.

45. Які показники не характеризують зону найближчого розвитку:

- а) оперування окремими учбовими діями, вміннями та навичками;
- б) перенесення способів поведінки в нові умови;
- в) темп, працездатність, витривалість;
- г) здібність до засвоєння нових знань.

46. Особливе сполучення внутрішніх процесів розвитку й умов; які є типовими для кожного вікового етапу й обумовлюють динаміку психічного розвитку протягом відповідного вікового періоду й нові якісно своєрідні психологічні утворення, що виникають до його закінчення, це:

- а) провідна діяльність;
- б) соціальна ситуація розвитку;
- в) соціальна імітація,
- г) вікова криза.

47. Автором теорії розвитку, що склалася на основі загальнобіологічного розуміння процесу розвитку як взаємозв'язку асиміляції й акомодатії, є:

- а) Д. Б. Эльконін;
- б) Ж. Піаже;
- в) Э. Еріксон;

г) А. Валлон.

48. ... - створює найбільш сприятливі умови для формування в дитини певних психічних властивостей і видів поведінки:

- а) критичний період розвитку;
- б) сензитивний період розвитку;
- в) період новонародженості,
- г) соціалізація.

49. Характеристикою ... є виникнення елементарних логічних міркувань щодо об'єктів і подій, засвоєння уявлень про збереження числа, маси, ваги предмета, класифікація об'єктів по окремих істотних ознаках:

- а) сенсомоторної стадії;
- б) доопераційної стадії;
- в) стадії конкретних операцій;
- г) стадії формальних операцій.

50. За описом гри визначте вік дитини: Аліса взяла сумку і говорить: «Піду у крамницю, куплю хліб, молоко»:

- а) 3-4 роки;
- б) 4-5 років;
- в) 5-6 років;
- г) 6-7 років.

51. Основним змістом сюжетно-рольової гри у старшому дошкільному віці є:

- а) засвоєння властивостей предметів та дій з ними;
- б) отримання задоволення.
- в) звільнення зайвої енергії;
- г) підкорення правилам, що впливають з ролі

52. Особливістю психічного розвитку дитини 6-ти років, яка розпочала навчання у школі, є:

- а) поступове формування довільності психічних процесів;
- б) сформована внутрішня позиція школяра;
- в) домінування пізнавальної мотивації уміння;
- г) бажання навчатися в школі.

53. Метою психолого-педагогічного супроводу розвитку дитини є:

- а) створення гармонійних умов для розвитку дитини відповідно до вікових норм та індивідуальних особливостей, формування психологічної культури дітей, батьків, педагогів, сприяння становлення життєвої компетентності дитини, реалізація її особистісного потенціалу;
- б) всебічний розвиток дитини;
- в) створення умов для розвитку пізнавальних процесів дитини;
- г) створення умов для розвитку особистості дошкільника.

54. Індивідуальна програма розвитку:

- а) забезпечує індивідуалізацію навчання дітей з особливими освітніми потребами, закріплює перелік психолого-педагогічних і корекційно-

розвиткових послуг, визначає конкретні навчальні стратегії і підходи до навчання;

б) визначає перелік навчальних предметів, послідовність їх вивчення, кількість годин, відведених на вивчення кожного предмета, тижневе навантаження;

в) визначає рівень інтелектуального та фізичного розвитку, планування та проведення спільних індивідуальних та групових занять.

55. Корекція – це:

а) заміщення пошкоджених функцій збереженими;

б) формування особистості дитини з порушенням розвитку;

в) сукупність педагогічних та медичних заходів, спрямованих на послаблення або подолання порушень розвитку дитини та подальший розвиток її особистості.

56. Провідним порушенням при інтелектуальних порушеннях розвитку дитини є:

а) порушення здатності до узагальнення та абстрагування;

б) порушення мовлення;

в) порушення пам'яті.

г) порушення чутливості.

57. Вторинним дефектом при порушеннях слухової функції є:

а) загальний недорозвиток мислення;

б) загальний недорозвиток мовлення;

в) загальний недорозвиток уваги;

г) порушення пам'яті.

58. Найважливішою ознакою обдарованості дитини є:

а) прискорений розвиток;

б) ранній розвиток мовлення;

в) розвинута потреба у пізнанні;

г) музичний слух.

59. Постійне прагнення до досконалості, що властиве обдарованим дітям, називають:

а) перфекціонізм;

б) пізнавальна самодіяльність;

в) впевненість;

г) егоцентризм.

60. Домінуючим пізнавальним процесом, що визначає роботу інших процесів в дошкільному віці, є:

а) пам'ять;

б) воля;

в) мислення;

г) емоції.

61. Молоді батьки так представили свого сина Ваню вчительці першого класу: «Ось наш хлопчик. Він дуже здібний, веселий. Він вміє співати, танцювати, знає багато віршів». Така рекомендація насторожила досвідченого педагога. І не випадково. З перших же занять Ваня не проявив успіхів у

навчанні, хоча і старався. Хлопчик засумував і почав проситися додому. Школу він став відвідувати з неохотою. Який компонент психологічної готовності до школи не був розвинений у хлопчика?

- а) особистісна готовність;
- б) мотиваційна готовність;
- в) розумова готовність;
- г) соціально-психологічна готовність.

62. Здібності – це ...:

- а) процес засвоєння людиною певної сукупності знань;
- б) індивідуально-психологічні особливості особистості, які є умовою успішного здійснення певної діяльності;
- в) особливості реакції особистості на оточуюче середовище;
- г) конкретні навички та вміння.

63. Визначте правильну послідовність рівнів розвитку здібностей:

- а) обдарованість, геніальність, талант;
- б) талант, обдарованість, геніальність;
- в) обдарованість, талант, геніальність;
- г) геніальність, талант, обдарованість.

64. Здібності, які забезпечують відносну легкість і продуктивність у засвоєнні знань та виконання різних видів діяльності, називаються:

- а) спеціальними;
- б) академічними;
- в) загальними;
- г) актуальними.

65. Природжені анатомо-фізіологічні особливості нервової системи й мозку, які проявляються в типологічних особливостях людини, називаються:

- а) обдарованість;
- б) геніальність;
- в) талант;
- г) задатки.

66. Вищий рівень розвитку здібностей до певного виду діяльності визначають як:

- а) обдарованість;
- б) талант;
- в) геніальність;
- г) задатки.

67. Здібності, які забезпечують відносну легкість і продуктивність у засвоєнні знань та виконання окремих конкретних видів діяльності, називаються:

- а) спеціальними;
- б) академічними;
- в) загальними;
- г) актуальними

68. У сучасних визначеннях здібностей наполягається на тому, що вони:

- а) успадковуються;
- б) є здатністю адаптуватися до навколишнього середовища;
- в) набуваються протягом життя;
- г) нерівномірно розподіляються у представників різних народів.

69. Обдарованим дітям найбільш притаманний:

- а) пізнавальний егоцентризм;
- б) комунікативний егоцентризм;
- в) моральний егоцентризм;
- г) усі відповіді є правильними.

70. Дивергентне мислення – це...:

- а) мислення, спрямоване на пошук варіантів;
- б) мислення, спрямоване на пошук однієї вірної відповіді;
- в) інтуїтивне мислення;
- г) розгорнуте мислення.

71. Метод дослідження інтересів та схильностей людини за допомогою системи питань – це:

- а) тестування;
- б) біографічний метод;
- в) метод експертів;
- г) опитування.

72. Сензитивний період розвитку мовленнєвих здібностей припадає на:

- а) період немовляти (від народження до 1 року);
- б) раннє дитинство від (1 до 3 років);
- в) дошкільний період (від 3 до 6 років);
- г) молодший шкільний період (від 6 до 10 років).

73. Основний критерій, який відрізняє творчість від виготовлення (виробництва) - це:

- а) унікальність результату;
- б) тривалість творчого процесу;
- в) належність даної характеристики лише «обраним»;
- г) всі відповіді вірні.

74. Як співвідносяться поняття «творчість» і «креативність»?

- а) поняття-синоніми;
- б) креативність - здатність до творчості;
- в) творчість є передумова креативності;
- г) креативність - це особливе емоційний стан.

75. Конвергентне мислення – це...:

- а) мислення, спрямоване на пошук варіантів;
- б) мислення, спрямоване на пошук однієї вірної відповіді;
- в) інтуїтивне мислення;
- г) розгорнуте мислення.

ПЕРЕЛІК ПИТАНЬ ДЛЯ ПІДСУМКОВОГО КОНТРОЛЮ

1. Поняття про «розвиток» у дитячій психології.
2. Закономірності психічного розвитку дитини в онтогенезі.
3. Діяльність як умова, засіб та чинник психічного розвитку.
4. Поняття «провідного виду діяльності», її роль у психічному розвитку.
5. Психічний розвиток і навчання. Зони розвитку (Л. Виготський, Г. Костюк).
6. Теорії психічного розвитку, їх практичне застосування у роботі з дітьми.
7. Характеристика предметної діяльності. Предметна гра.
8. Продуктивні види діяльності, їх роль у психічному розвитку дитини раннього та дошкільного віку.
9. Специфіка трудової діяльності дітей дошкільного віку.
10. Загальна характеристика ігрової діяльності.
11. Види іграшок, їх вплив на психічний розвиток.
12. Умови розвитку навчальної діяльності у дошкільному віці.
13. Спілкування дитини раннього та дошкільного віку з дорослими та однолітками.
14. Конфлікти між дітьми, їх причини.
15. Розвиток пізнавальних процесів у дитини раннього віку.
16. Передумови розвитку особистості в ранньому дитинстві.
17. Криза 3 років.
18. Характеристика пізнавального розвитку дошкільника.
19. Формування особистості дитини дошкільного віку.
20. Криза 7 років.
21. Психологічна готовність дитини до школи.
22. Поняття «діти з особливими освітніми потребами».
23. Категорії дітей з порушеннями психофізичного розвитку.
24. Закономірності психічного розвитку дитини з порушеннями.
25. Особливі освітні потреби обдарованих дітей.
26. Особливі освітні потреби дітей з СДУГ та дітей-лівшей.
27. Методи вивчення ігрової діяльності дітей раннього та дошкільного віку.
28. Теоретико-методичні засади керівництва ігровою діяльністю.
29. Педагогічні умови організації ігрової діяльності дітей дошкільного віку.
30. Психологічна діагностика розвитку пізнавальних процесів дитини.
31. Ігри, спрямовані на розвиток пізнавальних процесів дитини раннього та дошкільного віку.
32. Лего-конструювання як ефективний чинник розвитку пізнавальних процесів.
33. Команда психолого-педагогічного супроводу дитини у ЗДО.
34. Психолого-педагогічний супровід дітей з порушеннями зору.
35. Психолого-педагогічний супровід дітей з порушеннями слуху.
36. Психолого-педагогічний супровід дітей з розладами аутистичного спектру: особливості включення в ЗДО.

37. Форми і методи роботи з дітьми з затримкою психічного розвитку. Особливості включення дітей з ЗПР в ЗДО.
38. Психолого-педагогічний супровід дітей з порушеннями інтелектуального розвитку.
39. Психолого-педагогічний супровід дітей зі складними порушеннями розвитку.
40. Поняття «обдаровані діти».
41. Психологічні особливості розвитку пізнавальної й особистісної сфери обдарованих дітей.
42. Вікові особливості та сензитивні періоди прояву обдарованості.
43. Проблеми обдарованих дітей.
44. Психолого-педагогічний супровід обдарованої дитини як реалізація особистісно орієнтованого підходу
45. Специфіка навчання та виховання обдарованих дітей.

ПЕРЕЛІК РЕКОМЕНДОВАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

Основна:

1. Базовий компонент дошкільної освіти (нова редакція). URL : https://mon.gov.ua/storage/app/media/rizne/2021/12.01/Pro_novu_redaktsiyu%20Bazovooho%20komponenta%20doshkilnoyi%20osvity.pdf
2. Організаційно-методичний супровід дитини з особливими освітніми потребами в умовах ДНЗ: навчально-методичний посібник / Компанець Н.М., Луценко І.В., Коваль Л.В. Київ : Видавнича група «Атопол», 2018. 100 с.
3. Психолого-педагогічний інструментарій діагностики дітей дошкільного віку : навч.-метод. посібник / за заг. ред. М.В. Рогановою. Комунальний заклад «Харківська гуманітарна академія» Харківської обласної ради. Харків : ФОП Філімjanов, 2018. 322 с.
4. Психолого-педагогічний супровід розвитку дитини в умовах сучасного освітнього середовища закладу дошкільної освіти : колективна монографія / Л. В. Іщенко, О. М. Мельникова, Л. П. Карнаух [та ін.] ; МОН України, Уманський держ. пед. ун-т імені Павла Тичини. Умань : Візаві, 2020. 240 с. URL: <http://dspace.udpu.edu.ua/handle/123456789/13374>
5. Психолого-педагогічний супровід розвитку дитини раннього і дошкільного віку : сучасні підходи та освітні технології : монографія / Л. В. Іщенко, С. С. Попиченко, Н. П. Кравчук [та ін.] ; МОН України, Уманський держ. пед. ун-т імені Павла Тичини. Умань : Візаві, 2021. 281 с. URL: <http://dspace.udpu.edu.ua/handle/123456789/14260>

Додаткова:

1. Видра О. Г. Вікова та педагогічна психологія: навч. посіб. Київ : Центр навчальної літератури, 2019. 112 с.
2. Дорожко І.І., Малихіна О.Є., Туріщева Л.В. Заняття з використанням конструктора. 1–4 класи: навч.-метод. посібн. Харків : ВГ «Основа», 2020. 144 с.
3. Дорожко І.І., Малихіна О.Є., Туріщева Л.В. Шкільний психолог в умовах НУШ. Професійний супровід початкової ланки освіти: навч.-метод. посібн. Харків : ВГ «Основа», 2020. 144 с.
4. Дорожко І.І., Малихіна О.Є., Туріщева Л.В. Розвиток комунікативних умінь дітей з ООП в умовах інклюзивного навчання. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія Психологія*. 2022. Вип. 4. С. 134-138.
5. Іваненко Н., Козак Л. Педагогічний супровід обдарованих дітей як психолого-педагогічна проблема. *Перспективи та інновації науки*. 2022. № 1. С. 173-184. DOI: [https://doi.org/10.52058/2786-4952-2022-1\(6\)-173-183](https://doi.org/10.52058/2786-4952-2022-1(6)-173-183)
6. Крутій К., Грицишина Т. STREAM-освіта дошкільнят: виховуємо культуру інженерного мислення. *Дошкільне виховання*. 2016. № 1. С. 3-7.
7. Крутій К. Л. Предметно-розвивальне середовище як чинник супроводу діяльності дітей. *Дошкільна освіта*. 2008. 2(20), С. 9–20.
8. Кучманич І., Опанасенко Л. Класифікація особливих потреб дитини в контексті системного підходу. *Проблеми сучасної психології*. 2018. (42), 70–92.

9. Левицький В. Е. До питання про психолого-педагогічний супровід дітей дошкільного віку з проявами агресивної поведінки. *Інновації партнерської взаємодії освіти, економіки та соціального захисту в умовах інклюзії та прагматичної реабілітації соціуму*: матеріали III міжнародної науково-практичної конференції. м. Кам'янець-Подільський, 2019. С. 407-409.
10. Любчак Л. В., Колеснік К. А. Методика організації ігрової діяльності: практикум. Вінниця : ТОВ «Нілан-ЛТД», 2015. 115 с.
11. Малихіна О.Є. Туріщева Л.В. Використання настільних ігор як умова соціалізації дітей з особливими освітніми потребами. *Психолого-педагогічні проблеми вищої і середньої освіти в умовах сучасних викликів: Теорія і практика*: матеріали IV міжнар. наук.-практ. конф. 12 грудня 2019 р. Харків, 2019. С. 274-277.
12. Обдарована дитина у просторі виховних інновацій: матеріали науково-практичного онлайн-вебінару. (16 грудня 2020 р.). Івано-Франківськ: ПНУ, 2021. 78 с. URL: kttmdiso.pnu.edu.ua/wp-content/uploads/sites/80/2021/04/Збірник-студ.-вебінар.pdf#page=52
13. Панасенко Е.А., Мороз А.А., Ковальова О.А. Психолого-педагогічний супровід дітей дошкільного віку у стресових станах. *Молодий вчений*. 2019. № 10.1 (74.1). С. 1-4. URL: <http://molodyvcheny.in.ua/files/journal/2019/10.1/1.pdf>
14. Піроженко Т. О., Хартман О. Ю. Парціальна програма з розвитку соціальних навичок ефективної взаємодії дітей від 4 до 6–7 років «Вчимося жити разом». Київ : Видавництво «Алатон», 2016. 32 с.
15. Пісоцький В. П., Горянська А. М. Психічний розвиток та формування особистості в онтогенезі: навч. посіб. Київ : КНТ, 2019. 144 с.
16. Психолого-педагогічний супровід формування особистості дошкільника : колективна монографія / Т. Кочубей, В. Кузь, Л. Іщенко [та ін.]; за заг. ред. В. Кузя. Умань : ВПЦ «Візаві», 2017. 212 с.
17. Психолого-педагогічний супровід формування особистості дошкільника: збірник науково-методичних праць / за заг. ред. В.Г. Кузь. Умань : ВПЦ Візаві, 2018. 116 с.
18. Психолого-педагогічний супровід виховання і розвитку дітей дошкільного віку з родин учасників АТО і внутрішньо переміщених осіб: концепція, методика, технології : навчально-методичний посібник / за наук. редакцією І. О. Луценко. Київ : Видавництво НПУ імені М. П. Драгоманова, 2018. 213 с.
19. Сак Т.В. Особлива дитина: від народження до 6 років: поради батькам. Київ : Літера, 2008. 144 с.
20. Соціалізація та виховання особистості у дошкільному дитинстві: теоретичні аспекти та методичний супровід: монографія / І. П. Рогальська-Яблонська, Л. П. Карнаух, Н. В. Рогальська, С. І. Семчук; Наук. ред. І. П. Рогальська-Яблонська. Умань : ФОП Жовтий О.О., 2013. 335 с.
21. Удич З. Психолого-педагогічний супровід батьків дошкільника з особливими потребами. *Освітній простір України*. 2016. № 8. С.143–150.

22. Шиян О. О. Психолого-педагогічний супровід розвитку обдарованості дітей дошкільного віку в закладі освіти. *Обдаровані діти – скарб нації: матеріали II Міжнародної науково-практичної онлайн-конференції* (м. Київ, 18–22 серпня 2021 року). Київ, 2021. С.543-546.

Інформаційні ресурси:

1. Музика О.Л. Розвиток здібностей та обдарованості в процесі вікового розвитку особистості *Актуальні проблеми психології: Проблеми психології творчості та обдарованості*. Збірник наукових праць Інституту психології ім. Г.С. Костюка АПН України. 2007. Т.12. вип. 2. С.142-148. URL: <http://eprints.zu.edu.ua/2822/1/10.pdf>

ДОДАТОК 1. ДІАГНОСТИКА ІГРОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ

(за посібником: Урунтаєва Г. А. Діагностика психологічних особливостей
дошкільника: практикум)

Попередня робота:

1. Повторити питання: структура сюжетно-рольової гри в дошкільному віці, розвиток самооцінки в дошкільному віці.
2. Ознайомитися зі схемою аналізу гри і рівня домагань у дітей 3-7 років.
3. Проаналізувати протокол.
4. Окреслити напрямки подальшої роботи вихователя з дітьми, батьками з супроводу ігрової діяльності дітей дошкільного віку.

Орієнтовна схема аналізу гри і рівня домагань у дітей 3-7 років

Особливості ігрової діяльності:

1. Характеристика ролей, які виконує дошкільник у грі:

- чи називає себе ім'ям дорослого і коли (на початку гри, у процесі, після завершення)? На основі отриманих даних можна зробити висновок про вміння дитини поставити себе на місце іншої людини. Перехід до називання до початку гри («Я буду мамою, лікарем, продавцем») свідчить про появу власне сюжетно-рольової гри;

- які засоби використовує для реалізації ролі (ігрові дії і предмети, рольове мовлення, міміка, пантоміміка, інтонація)?

- чи може передати та як відмінні особливості персонажу, чи орієнтується на зовнішні ознаки (білий халат лікаря) або способи взаємин і моральні норми (лікар уважний до пацієнтів)? Якщо дитина передає у грі взаємини людей, то це свідчить про те, наскільки глибоко вона їх усвідомлює;

- які ролі дитина виконує у грі і яким з них віддає перевагу за змістом (донька, матрос, продавець) і значущості (головні, другорядні)? У цьому виявляються не лише інтереси дитини в тій чи іншій сфері діяльності, але й процеси статевої соціалізації, коли хлопчик не бажає виконувати жіночу роль. Відмітимо дві лінії в розвитку вольової поведінки дошкільників. Перша пов'язана зі збільшенням різноманітності, друга – з більшим розумінням функцій дорослого, коли малюк відкриває для себе за зовнішніми ознаками людей з властивими їм атрибутами їх внутрішню сутність, смисл і мотиви діяльності.

2. Ставлення до правил гри:

- чи співвідносить дошкільник правила зі взятої на себе роллю, чи діє відповідно до них; як і в яких ситуаціях порушує правила; як реагує на зауваження інших дітей з приводу порушення правил (чи визнає їх справедливість і змінює свою поведінку, наполягає на своєму, йде на конфлікт, виходить з гри, звертається до дорослого тощо); як реагує на порушення правил іншими людьми (робить зауваження, відстоює свій спосіб дій, не помічає тощо); як мотивує необхідність виконувати правила?

Важливо прослідкувати, як дитина мотивує необхідність виконувати правила, підкорюється їм добровільно, чи слідує за виконанням правил

партнерами по грі, чи помічає, якщо сам їх порушує. Усвідомлене ставлення до правил – показник високого рівня розвитку гри.

3. Характеристика ігрових дій:

- розгорнутість (детальні чи скорочені з предметами, дії у внутрішньому мисленнєвому плані). Узагальненість дій, протікання їх без опори на предмети – показник високого рівня розвитку гри та уяви;

- чи сформовані у дитини та які ігрові вміння та навички, чи вміє відобразити за допомогою ігрових дій функції дорослого?

- взаємозв'язок ігрових дій дошкільника з мовленням (не пов'язані, супроводжуються завершуються мовленням або плануються в ньому, замінюються словом). Мовлення робить дії узагальненими і забезпечує більш глибоке розуміння дитиною функцій дорослого, роль якого вона виконує;

- чи усвідомлює дитина, що ігрова дія, уявлювана ситуація не є реальною, а умовною – «як будто», «понарошку».

Ігрові предмети, їх характеристика (бажано з'ясувати, яким дитина віддає перевагу, наскільки великим є їх різноманіття, яке використання):

- як вибір предметів пов'язаний з роллю і сюжетом гри (предмет підказує вибір гри чи навпаки)? В останньому випадку можна говорити про планування гри;

- іграшки;

- уявлювані предмети;

- предмети замісники (які предмети і чим замінює дитина, як називає замісники, за чиєю ініціативою їх використовує – за своєю, однолітка чи дорослого; випадково, наприклад, побачив паличку: «Це буде ложка» або навмисно: «Мені потрібна ложка. Вот паличка підійде»; в яких ситуаціях приймає значення замісників від ровесників?);

- природний матеріал.

5. Характеристика рольових і реальних взаємин між дітьми в грі:

- які норми поведінки і функції дорослих дошкільник відображає у грі?

- за яким приводом виникають реальні взаємини між дітьми (вибір сюжету, розподіл ролей, виконання правил)?

- з яких причин виникають конфлікти в грі та як вони вирішуються? Бажано прослідкувати, як взаємопов'язані виникнення, розвиток і вирішення конфліктів зі сформованістю у дитини морально-вольових якостей, організаторських умінь і комунікативних навичок.

6. Характеристика сюжетів у іграх дітей:

- наскільки великим є їх різноманітність (слід вказати їх джерело: побутова, професійна діяльність, телепередачі, кіно-мультиплікаційні фільми, літературні твори, розповіді дорослих, власний досвід)? Нагадаємо, що різноманітність сюжетів залежить від віку, знань, інтересів дитини, емоційної привабливості для неї тієї чи іншої сфери діяльності, позиції дорослого;

- як довго дитина розвиває один той самий сюжет? Стійкість сюжету обумовлена розвитком довільності у діяльності, властивостей уваги, вольових

якостей: наполегливості, самостійності, цілеспрямованості, а також віком дитини;

- чому виникає гра (під впливом іграшки, дорослого, однолітка, за ініціативою самої дитини)? Про розвиток здатності поставити мету і спланувати гру говорить вміння сформулювати сюжет до початку гри;

- скільки сюжетів та які об'єднує дитина в одній грі? Поєднання декількох сюжетів в один свідчить про багатство знань, уявлень, уяви малюка.

7. Характеристика змісту гри, тобто що відображає у грі (дії з предметами або взаємини дорослих),

Особливості рівня домагань дитини у грі:

- ставлення до ситуації розподілу ролей (проявляє ініціативу, нав'язуючи ролі іншим; береться лише за виконання головних, уникаючи другорядних; відмовляється від головних, що свідчить про низький рівень домагань, робкість, невпевненість у собі);

- ставлення до виконання незнайомої ролі, відмова від неї – показник низького рівня домагань;

- самостійність: діє сам чи очікує вказівок партнера, чи береться за виконання важких завдань? Таким чином можна встановити рівень цілей, які ставить перед собою дитина;

- реакція на невдачі. Зазвичай рівень домагань знижується при невдачі та підвищується після успіху;

- відповідність взятої на себе ролі реальним умінням, знанням і уявленням дитини. Якщо вона претендує на головні ролі, але не може впоратися з їх виконанням, можна говорити про завищений рівень домагань. Підкреслимо, що подібна ситуація в 3-4 роки найчастіше пов'язана з такими віковими особливостями, як ситуативність поведінки, невміння стримувати себе, несформованість комунікативних умінь і навичок. Стосовно старшого дошкільника слід говорити про недоліки в розвитку самооцінки, довільної регуляції, комунікативних умінь і навичок.

Наводимо протокол спостереження за ігровою діяльністю дитини середнього дошкільного віку.

Протокол

Спостереження за ігровою діяльністю (спільно з однолітками) Олени С. (4 роки 8 міс.)

Олена. Давайте пограємо в лікарів.

Сашко. Можна у шоферів. Я буду працювати на «Швидкій допомозі».

Катруся. А що ти будеш робити?

Сашко. Їздити до вас в лікарню. Привозити ліки, таблетки різні.

Катруся. І ще будеш возити хворих. Добре?

Олена (сідає за стіл). Я хочу бути лікарем. У мене мати – лікар. Вона мені багато розповідала.

Марійка підходить до Олени і щось шепоче на вухо.

Олена (голосно). Марійка хоче бути моєю помічницею. Нехай вона буде медсестрою.

Катруся (киває головою). Тоді я буду хворим. Спочатку я буду хворіти, а потім моя донька. Ось ця (показує на ляльку, що сидить поряд з нею).

Олена дістає з шафи фонендоскоп і термометр, кладе їх на стіл, потім бере білий ковпак і надіває його собі на голову.

Олена. Я лікар, давайте починати прийом. (Марійка сідає поряд з Катею).

Олена. Має бути кнопка, щоб викликати хворого.

Марійка (подає їй кубик). Нехай це буду кнопка. Положи його на стіл і натискай. А я буду говорити: «Хворий, зайдіть».

Олена. Треба спочатку Сашка посадити до машини і попросити його привезти ліків.

Сашко. Я вже поїхав (бере машинку і увозить її).

Олена натискає на кнопку.

Марійка. Хворий, зайдіть!

Катруся (сідає на стілець). Доброго дня. Я захворіла. Перевірте мене, будь ласка.

Олена (серйозно). Добрий день. Які у вас жалоби? «Як животик, не болять лі голова?» (сміється). Ось віршик згадала.

Катруся (жалісно). Ось животик мій і болять. Ще голова (показує на голову). Важко ходити на роботу. Вдома лежу на ліжку.

Підходить Сашко, він везе машинку: «Бі-бі, дивиться я ліки привіз. Куди розвантажувати?»

Олена. Ось у нас хворий. Будемо цими ліками лікувати. Давай сюди.

Сашко бере склянки з ліками.

Олена ставить їх на стіл, звертається до Катрусі. «Голова болять. На тобі таблетки (подає білий папірець). А для животика ось цю мікстуру (подає). Наш водій привіз».

Сашко уходить.

Катруся (бере папірець і склянку). А як приймати ліки: до їди або після компоту? І що – одразу всю мікстуру пити? (Здивовано). Тоді мій живіт пройде, не буде боліти.

Олена (суворо). Приймати після компоту 2 таблетки в день. Мати мені говорила, а я забула.

Катруся (жестикулює). Олено, дякую. Але в мене ще донька захворіла. Біля кабінету сидить і плаче.

Олена (бере термометр). Звісно, давайте доньку! Вона маленька? (зі співчуттям).

Катруся. Так, зовсім маленька. Ще не ходить, скоро буде ходити. А зараз все на руках, а їсть з бутілочки. Випишіть їй теж мікстуру. (Уходить, бере ляльку, повертається, сідає на стілець. Лялька на колінах).

Олена (дивиться на ляльку, потім на ліки). Ось це підійде. Нехай приймає після їди, кожного дня. До побачення.

Марійка (подає Катрусі листи паперу). Вам не потрібно на роботу ходити.
Ось я написала. Пийте ліки і приходьте завтра.

Олена. До побачення... Лікуйтеся.

Катруся встає, уходить, уносячи ляльку.

Вихователь. Діти, прибирайте іграшки.

ДОДАТОК 2. ДІАГНОСТИКА РОЗВИТКУ ЗВ'ЯЗНОГО МОВЛЕННЯ І УЯВИ ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ

Методика вивчення зв'язного мовлення й уяви дошкільників на матеріалі творчого розповідання в дітей 3-7 років

(за посібником: Урунтаєва Г. А. Діагностика психологічних особливостей дошкільника: практикум)

Попередня робота:

1. Повторити питання: розвиток творчої уяви дошкільників, характеристика образів, що виникають, і операції щодо їх створення, розвиток видів і функцій мовлення у дошкільному віці.
2. Ознайомитися з методикою вивчення зв'язного мовлення й уяви дошкільників на матеріалі творчого розповідання в дітей 3-7 років.
3. Проаналізувати протокол проведення методики.
4. Окреслити напрямки подальшої роботи вихователя з дітьми, батьками з супроводу пізнавального розвитку дошкільника.

Матеріал. Тема казки: «Як заблукав маленький гном»; початок казки: «У будинку на краю лісу жив їжак. Кожного ранку він виходив на прогулянку. І ось одного разу ...»; 2-3 предметні картинки або листівки з зображенням тварин.

Хід дослідження. Дитині пропонують з перервою в кілька днів:

1. Придумати казку «Як заблукав маленький гном».
2. Придумати казку разом з вихователем, який починає, а малюк продовжує.
3. Придумати казку з певними героями. Перед малюком кладуть картинки і говорять: «Придумай казку з цими героями».

Схема аналізу дитячих казок:

I. Особливості уяви:

1. Сюжет казки: побутовий, казковий, пригодницький, про тварин тощо. Кількість сюжетних ліній, їх взаємозв'язки. Багатоманітність сюжетних ліній показує, наскільки дитина може в уяві відійти від дійсності, передбачити розвиток сюжету.

2. Композиція казки: наявність зачину, зав'язки, розвитку сюжету, кульмінації, розв'язки та завершення. Логічна завершеність казки свідчить про те, наскільки дитина розуміє і встановлює взаємозв'язок уявлених подій і їх зв'язок з реальністю.

3. Кількість головних і другорядних персонажів, ступінь розгорнутості їх характеристик. Повнота характеристик героїв свідчить про глибину проникнення в сюжет.

4. Наявність описів зовнішнього вигляду героїв, їх душевних якостей, місця події.

5. Емоційність опису: чи використовує дитина оцінні судження (добрий, поганий, гарний, злий) і відповідні суфікси або уявляє себе як персонажу казки? Емоційність характеризує активність малюка в процесі створення образів.

6. Наявність ідеї казки: наскільки чітко вона сформульована і, таким чином, усвідомлена.

7. Зв'язок казки з набутим досвідом, знаннями (джерела уяви: прочитані книги, телевізійні програми, досвід власної діяльності тощо) свідчить про зв'язок уяви дитини з дійсністю.

II. Особливості мовлення:

1. Зв'язність і послідовність викладу.

2. Види речень (прості, різні види складних), їх співвідношення у мовленні малюка.

3. Пряма і непряма мова, діалоги.

4. Словник: співвідношення різних частин мовлення.

5. Узгодження слів у реченнях.

6. Використання речень з другорядними та однорідними членами.

7. Виразність мовлення (інтонація, темп, ритм, сила голосу), багатство і різноманітність міміки, жестів, пантоміміки.

Наводимо протокол вивчення зв'язного мовлення й уяви дошкільників на матеріалі творчого розповідання в дітей 3-7 років.

Протокол

Створення казки Оленою У. (5 років 2 міс.)

Вихователь. Давай придумуємо казку. Я почну, а ти продовжуй.

Олена. Давайте.

Вихователь. Жили-були хлопчик і дівчинка. Вони товаришували. Одного разу вони пішли до лісу. І раптом...

Олена. І вони побачили Бабу-ягу. У домівці на курячих ніжках. Вона сказала, тридев'ятому царстві росте... Ні... Вона спитала, навіщо вони прийшли. І вона дала їм цвєтик-сімицвєтик, щоб вони загадали бажання. І вони загадали, щоб у хлопчика була машина, а у дівчинки – лялька. І щоб вони так само дружили. (Розповідає повільно, невиразно, емоції зовні не проявляються. Руки на колінах. Нахилилася вперед, погляд напружений).

ДОДАТОК 3. МЕТОДИЧНІ МАТЕРІАЛИ ЩОДО ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНОГО СУПРОВОДУ ІНКЛЮЗІЇ В ЗАКЛАДІ ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ

Анкета для педагогів

«Готовність до роботи в умовах інклюзивного навчання»

(за посібником: Інклюзія в ЗДО / Л.А. Швайка, упоряд. Харків : Вид.група «Основа», 2019. 144с.)

1. Якими знаннями та навичками потрібно володіти педагогові в інклюзивних умовах?

2. Яких труднощів Ви зазнали під час запровадження інклюзії?

3. Яка допомога Вам потрібна для реалізації інклюзивної освіти, щоб вона була успішною?

4. Як Ви вважаєте, що сприяє поглибленню ваших знань, уявлень про впровадження інклюзивної освіти в ЗДО (оцінити за 5-бальною шкалою)?

а) ознайомлення з новинками фахових періодичних видань _____

б) методична робота в ЗДО _____

в) відвідування занять колег _____

г) участь у методоб'єднаннях, семінарах, нарадах тощо навчально-методичного центру _____

д) свій варіант відповіді _____

5. Наскільки Ви бажаєте впроваджувати інклюзивну освіту у Вашій діяльності?

а) так, дуже бажаю;

б) бажаю і вже можу поділитися досвідом;

в) маю таке бажання, але ще не вважаю себе достатнім професіоналом;

г) бажаю, але насамперед хотів би вивчити досвід колег по роботі, які краще орієнтуються в цій проблемі;

д) мене задовольняє та система, за якою я працював раніше, і не вважаю за потрібне її змінювати;

є) свій варіант відповіді _____

6. Чи маєте Ви свою систему впровадження роботи з дітьми з особливими освітніми потребами?

а) так, активно впроваджую інклюзивну модель та вже маю власну систему;

- б) я роблю перші кроки практичного втілення інклюзивної моделі;
- в) я поки що обмежуюся лише теоретичними питаннями з даної проблеми;
- г) я не впроваджую інклюзивну модель у своїй практиці;
- д) свій варіант відповіді _____

7. На якому рівні Ви б оцінили свою роботу з впровадження інклюзії?

- а) високий;
- б) вищий за середній;
- в) середній;
- г) низький.

Консультація для вихователів

Тема: «Агресивні діти».

Мета заняття – розкрити поняття «агресивні діти», надати їх загальну характеристику, ознайомити вихователів зі шляхами запобігання спалахів агресії, надати рекомендації щодо спілкування з агресивними дітьми в освітньому процесі.

План:

1. Загальна характеристика дітей з агресивною поведінкою.
2. Особливості роботи з ними.
3. Шляхи запобігання в дітей спалахів агресії.

Література:

1. Інклюзія в ЗДО / Л.А. Швайка, упоряд. Харків : Вид.група «Основа», 2019. 144с.
2. Марінушкіна О. Є., Замазій Ю. О. Порадник практичного психолога. Харків : Вид.група «Основа», 2007. 240 с.

Зміст заняття

1. Загальна характеристика дітей з агресивною поведінкою

Агресивні діти виявляють деструктивну поведінку, що суперечить нормам і правилам поведінки людей у соціумі, яка чинить шкоду об'єктам нападу (живим і неживим), фізичних і моральних збитків людям або викликає в них психологічний дискомфорт.

У психолого-педагогічних дослідженнях відмічається, що агресивну поведінку дитини можна спостерігати з моменту її народження. Фахівці пов'язують агресивну поведінку немовляти з емоцією гніву, яка є вродженою реакцією на будь-яке відчуття дискомфорту. Серед причин гніву й агресивних проявів дитини першого року життя називають голод, обмеження фізичної свободи, втому. До проявів агресії немовлят належать крик, кусання, тіпання.

На другому році життя дитини агресивні дії можуть бути викликані прагненням до самостійності, прагненням наполягти на своєму. У віці 1,5–2 років незадовільна поведінка дитини більшою мірою залежить від ставлення батьків до неї.

У період дошкільного дитинства, коли починає формуватися досвід соціальної взаємодії з однолітками, агресія починає носити все більш інструментальний характер – з'являються сварки, пов'язані з володінням речами, які до 5 років переростають у фізичні форми агресії. У цьому віці агресивні реакції посилюються через те, що дитина натикається на систему нових для неї заборон і обмежень. Це створює конфліктну ситуацію між спонтанною допитливістю дитини та батьківським «не можна» і призводить до відчуття сильного дискомфорту, який пов'язаний із незадоволенням власних потреб. Неможливість вирішення цього конфлікту спричинює гнів, відчай, агресивну поведінку дитини. Якщо ситуація в сім'ї та батьківська мудрість не будуть сприяти адаптації у нових взаєминах, тоді це може призвести до появи таких порушень, як: втрата апетиту, тривожний сон тощо.

У спілкуванні з агресивними дітьми треба проявляти велику терплячість, витримку і самовладання. Почуття провини, відчуття душевного дискомфорту, незадоволеність не проходять в агресивних дітей, навіть якщо їм вдається виплеснути на когось свої негативні емоції. Дітям з такою поведінкою слід дати зрозуміти, що дорослий є їхнім союзником у розв'язанні внутрішніх проблем. Агресивні діти мають переконатися в тому, що їх люблять, а їхні вчинки псують враження про них, до того ж не приносять їм полегшення.

Потрібно тактовно й послідовно навчати дитину самоконтролю, внутрішньої сконцентрованості та стриманості. Перевести активність агресивної дитини в конструктивний напрям допоможе вивчення її інтересів і схильностей. Поступове ускладнення завдань, що потребує рішучості, сміливості, швидкої реакції, дасть змогу відвернути дитину від дріб'язкового з'ясування взаємин і переключити на спільну діяльність, успіх якої безпосередньо залежить від уміння співпрацювати з іншими. Також треба налагодити постійне спілкування з родиною агресивної дитини з метою вивчення властивого їй стилю емоційно-ціннісних взаємин і координації зусиль вихователів і батьків щодо єдності вимог у вихованні.

2. Особливості роботи з агресивними дітьми

У взаємодії з агресивними дітьми педагоги треба дотримуватися наступних правил роботи з ними:

- бути уважним до потреб дитини;
- самому надавати приклад неагресивної моделі поведінки;
- бути послідовним у покараннях дитини, карати за конкретні дії;
- покарання не мають принижувати гідність дитини;
- навчати прийнятних для суспільства способів прояву гніву;
- надавати можливості дитині проявляти емоції безпосередньо після фрустраційної події;
- розвивати вміння розпізнавати власний емоційний стан і стан інших людей;
- розвивати здібності до емпатії;
- розширювати репертуар моделей поведінки дитини;
- відпрацьовувати навички реагування в конфліктних ситуаціях;

- навчати брати відповідальність на себе.

До основних принципів спілкування з агресивними дітьми належать такі:

- пам'ятайте, що заборона і підвищення голосу є найменш дієвими способами подолання агресивної поведінки; лише розуміння та подолання її причин надає можливості її знизити;
- демонструйте дитині особистий приклад ефективної поведінки; за можливості уникайте вибухів гніву або лихослів'я в її присутності;
- важливо, щоб дитина завжди відчувала, що ви її любите, цінуєте і приймаєте; не соромтеся зайвий раз її обійняти або пожалити, нехай вона бачить, що потрібна й важлива для вас;
- після конфлікту обговоріть із дитиною причини його виникнення, проаналізуйте неправильні дії дитини, що призвели до конфлікту, спробуйте знайти інші можливі способи виходу з конфліктної ситуації.

3. Шляхи запобігання в дітей спалахів агресії

Потрібно зацікавити дитину чимось, відвернути її увагу, з цією метою пригадайте щось кумедне, розвеселіть дитину. Скажіть їй, що вона добра, слухняна і може сама контролювати свої негативні емоції.

Дайте можливість дитині вивільнити негативну енергію за допомогою фізичних вправ (віджимання, перетягування канату тощо).

Використовуйте методи арт-терапії. За допомогою малювання фарбами стан дитини врівноважується, а її енергія спрямовується на творчість. Також дитині можна запропонувати зобразити свій гнів, а потім викинути його, або розмалювати образу яскравими кольорами, інсценувати конфліктну ситуацію, змінюючи ролі винуватця, скривдженого, глядача.

ПеремиKNть увагу дошкільника на добрий вчинок. Зверніться до нього по допомогу, щоб він розумів, що його люблять, цінують, він є потрібним.

Семінар-практикум для педагогів інклюзивних груп

Тема: «Кожна дитина особлива. Усі діти – рівні!»

Мета – формувати готовність та мотивацію педагогів до роботи з дітьми з особливими освітніми потребами в умовах інклюзивного навчання.

Форма проведення – семінар-практикум.

Методи викладання - бесіда, мозковий штурм, тренінгові вправи; індивідуальна та групова робота

План:

1. Вступне слово.
2. Вправа-енергізатор «доторкнутися до зірок».
3. Проективна методика «Хатинка в лісі».
4. Вправа «Особлива дитина».
5. Завдання «Схема досягнень».

Література:

1. Інклюзія в ЗДО / Л.А. Швайка, упоряд. Харків : Вид.група «Основа», 2019. 144с.

Зміст заняття

1. Вступне слово

Проблема навчання й виховання дітей з ООП сьогодні стає надзвичайно актуальною. Освітній інклюзивний простір наразі стає доступним для таких дітей, адже право рівного доступу до якісної освіти та навчання за місцем проживання в умовах ЗДО є правом усіх дітей дошкільного віку. Концепція інклюзивної освіти презентує одне з головних демократичних положень – усі діти є цінними й активними членами суспільства.

Процес інтегрування дітей з особливостями психофізичного розвитку в масові заклади дошкільної освіти активно впроваджується в сучасну освіту. Такий підхід до їх навчання зумовлений різними чинниками, а насамперед тим, що надання освітніх послуг дітям з особливостями психофізичного розвитку в закладах інтернатного типу призводить до зниження в них соціально-комунікативної компетенції й адаптації загалом.

Таким чином, це доводить, що інтеграція є закономірним етапом розвитку системи спеціальної освіти, який пов'язаний з переосмисленням суспільством і державою ставлення до осіб з особливими потребами, з визнанням їхнього права на одержання рівних з іншими можливостей у різних сферах життя, зокрема й в освіті.

Раннє залучення дітей з порушеннями розвитку до діяльності в колективі здорових однолітків сприяє розвитку в них самостійності, впевненості, сміливості, інших особистісних якостей. Суспільство зобов'язане надати можливості кожній дитині, незалежно від потреб та інших обставин, повною мірою розкрити свій потенціал, приносити користь суспільству й стати повноцінним громадянином.

2. Вправа-енергізатор «Дотягнися до зірок»

Мета – налаштувати вихователів на практичну роботу в групі, покращити енергетичний рівень групи.

Педагогам пропонують потягнутися «до зірок», максимально підіймаючи руки й тіло догори, водночас їм слід уявляти, як у тіло надходить енергія Всесвіту.

3. Проективна методика «Хатинка в лісі»

Педагогам пропонують сісти так, щоб їм було максимально зручно, заплющити очі та слухати розповідь ведучого: «Уявіть себе на дорозі. Яка вона, з чого зроблена, які відчуття у вас виникають? Навколо Вас ліс: який він, чи є ньому тварини? Ви йдете далі. Чи бачите дорогу перед собою? Яка вона? Ви підходите до будівлі. Яка вона, з чого побудована? Поряд з будівлею стоїть мудрець. Ви дивитеся на нього: який він? Ви розумієте, що цей старий володіє своєю мудрістю світу і зможе відповісти на запитання, яке непокоїть вас найбільше. Ви ставите йому своє запитання. Мудрець дивиться на Вас і заходить в будівлю - зараз він винесе Вам відповідь. Мудрець виходить і дає відповідь. Можливо, це слова, а можливо, це символ, який зрозумілий лише Вам. Ви дякуєте за відповідь, повертаєтесь назад і розплющуєте очі».

Після завершення розповіді педагогам пропонують намалювати побачене. Коли малюнки завершені, вихователі за бажанням описують свої уявлені образи. На підставі опису психолог інтерпретує отримані результати: дорога – це символ життєвого шляху (легкий – важкий, приємний – неприємний, широкий – вузький тощо), ліс – життєва ситуація (теплі стосунки з оточенням – зелений, молодий, яскравий, світлий ліс, у якому багато тварин, або несприятлива життєва ситуація), будівля – образ «Я» (міцна, світла, красива будівля, що викликає приємні відчуття, свідчить про сформований власний образ, високу самооцінку; особливу увагу звертають на стійкість споруди: стіни, дах, двері, вікна, що може дати інформацію про особисті межі).

4. Вправа «Особлива дитина»

Мета – розвивати у вихователів творчі здібності, долати бар'єри у взаємодії з дітьми, що мають особливі освітні потреби.

Увагу педагогів акцентують на тому, що кожна людина має свої неповторні особливості, так само, і діти з особливими освітніми потребами також різняться між собою, хоча й мають однакові діагностичні порушення. Тому й підхід у вихованні, навчанні, спілкуванні з ними має бути різним у кожному конкретному випадку. І тут педагогам на допомогу приходить їхній творчий потенціал, гнучкість характеру, толерантне ставлення до інших людей. Отже, педагогам пропонують вигадати власну казку про Колобка з особливими освітніми потребами. Казку педагоги складають разом у групі, а потім зачитують вголос. Створені казки та власні враження від виконання завдання в подальшому обговорюють.

5. Завдання «Схема досягнень»

Педагогам пропонують сформулювати і прописати основні цілі, які б вони хотіли досягти в інклюзивній освіті в найближчому році. На другому етапі виконання завдання їм пропонують прописати конкретні дії, які їм необхідно зробити протягом цього року, щоб їх досягти. Завдання обговорюють. Кожен вихователь створює власний алгоритм або схему досягнень.

6. Рефлексія (до 5 хвилин). Учасники також висловлюють свої враження та побажання.

ДОДАТОК 4. ОЗНАКИ ОБДАРОВАНOSTІ ДІТЕЙ РІЗНОГО ВІКУ

(за А. І. Доровським)

(за посібником: Туріщева Л.В. Особливості роботи з обдарованими дітьми. Харків : ВГ «Основа», 2008. 122 с.)

Раннє дитинство (1-3 роки). Невгамовна цікавість, нескінченні запитання, вміння стежити за декількома подіями, великий словниковий запас, захопленість словесним розфарбуванням, розвинена мова, вживання складних слів і речень. Підвищена концентрація уваги на чомусь одному, завзятість у досягненні результату в сфері, якою цікавиться, здібності до малювання, музики, лічби, багата фантазія.

Дошкільний період (4-7 років). Відмінна пам'ять, інтуїтивні стрибки, яскрава уява, нечіткість у розмежуванні реальності й фантазії, перебільшені страхи, егоцентризм, тонка моторна координація, віддає перевагу товариству старших дітей і дорослих. Добрий, відкритий, тямущий; чудове володіння мистецтвом мовної комунікації; величезна допитливість, винайдення власних слів, гостре реагування на несправедливість.

Шкільний період (8-17 років). Успіх у багатьох починаннях, високі результати, потреба в колекціонуванні, класифікації, із задоволенням приймає складні й довгострокові завдання, чудове почуття гумору, розвинута оперативна пам'ять, логічне мислення, володіння основними компонентами вміння навчатися, оригінальність словесних асоціацій, побудова чіткого образу майбутньої діяльності.

Дорослий період (після 18 років). Легкість засвоєння нових ідей і знань, комбінування знань оригінальними способами, гнучкість у концепціях, способах дій, соціальних ситуаціях. Дуже добре розвинені навички спілкування, відкритий, дружелюбний, цінує гумор. Жива й безпосередня уява. Не тамує свої почуття та емоції. Активний, наполегливий, енергійний, схильний до ризику. Незалежний у судженнях, поведінці.

ДОДАТОК 5. КОМПЛЕКС МЕТОДИК З ВИВЧЕННЯ ДИТЯЧОЇ ОБДАРОВАНOSTI

Методика «Визначення оригінальності і гнучкості побудови графічного образу» (графічний тест Е. Торенса)

(за посібником: Терлецька Л. Г. Психологія дитинства: практикум. Київ : Главник, 2006. 144 с.)

Обладнання: 10 карток із незавершеними фігурами.

Методика проведення. Дитині надається така інструкція: «На картках намальовані малюнки, які тобі потрібно завершити. Якщо ти домалюєш до них якісь лінії, то одержиш цікаві предмети або сюжетні картинки. На виконання завдання – 10 хвилин. Вигадай такий предмет або малюнок, який ніхто інший не намалює. Можна додавати багато деталей, щоб зробити картинку повною та цікавою. Назви кожну картинку, назву напиши під картинкою». Тест призначений для дітей від 5 років.

Обробка результатів виконується за наступними показниками:

- швидкість (кількість завершених фігур);
- гнучкість (кількість різних категорій відповідей);
- оригінальність відповідей (частота зустрічальності відповіді у даній виборці);
- розробленість кожної відповіді (кількість значущих деталей, що доповнюють вихідну стимульну фігуру).

За переліками ключами обирається категорія відповідей для кожної з 10 картинок та відповідно нараховуються бали за оригінальність малюнків. Спочатку перевіряються категорії списку №1, за які нараховуються 0 чи 1 бал. До цього списку увійшли найоригінальніші відповіді для кожної з фігур тесту. Для більш оригінальних відповідей (оригінальність 2 бали) складено перелік №2, в якому зібрані категорії, загальні для всіх фігур тесту.

Потім визначається розробленість кожної відповіді. Тут бали надаються за кожну значущу деталь (ідею), що доповнює вихідну стимульну фігуру як у межах її контуру, так і за межами фігури. Так, бал надається за:

- кожну суттєву деталь загальної відповіді. При цьому кожний клас деталей оцінюється один раз і при повторенні не враховуються. Кожна додаткова деталь відмічається хрестиком один раз;
- колір, якщо він доповнює основну ідею відповіді;
- спеціальну штриховку (але не за кожну лінію, а за загальну ідею) – тіні, об'єм, колір;
- прикраси, якщо вони мають сенс;
- кожну варіацію оформлення (крім суто кількісних повторів), яка значуща відносно основної відповіді. Наприклад, однакові предмети різного розміру можуть передавати ідею простору;
- обертання малюнка на 90 градусів та більше, незвичайність ракурсу (вид зсередини, наприклад), вихід за межі завдання більшої частини малюнка;
- кожну подробицю в назві більше за необхідний мінімум.

Також можливе нарахування преміальних балів за оригінальність, якщо:

- поєднані сюжетом два малюнки – 2 бали;
- поєднані сюжетом три – п'ять малюнків – 5 балів;
- поєднані сюжетом шість – десять – 10 балів.

Список №1. Відповіді на кожне завдання з оцінками за оригінальність у залежності від категорії відповіді.

Фігура 1	0 балів	Абстрактний візерунок, обличчя, голова людини, окуляри; птах, що летить; мартин
	1 бал	Очі людини, брови; хвиля, море; морда тварини, кит кішка; хмара; надприродні істоти; серце (любов), собака, пугач, квітка; людина, чоловік; яблуко
Фігура 2	0 балів	Абстрактний візерунок; дерево та його деталі, квітка; рогачка
	1 бал	Літери Ж,У та інші; будинок, будова; знак, символ, покажчик; птах: ноги, сліди; цифра; людина
Фігура 3	0 балів	Абстрактний візерунок; звукові та радіохвилі; обличчя людини; човен, корабель з вітрилами; фрукти, ягоди
	1 бал	Вітер, хмари, дощ; повітряні кульки; дерево та його деталі; міст; шлях; тварина та її морда; каруселі, гойдалки; колеса; лук та стріли; місяць; риба, риби; квіти; санчата
Фігура 4	0 балів	Абстрактний візерунок; хвиля, море; знак питання; змія; обличчя людини; хвіст тварини. хобот слона
	1 бал	Кіт, кішка; стілець, крісло; миша; окуляри; птах: лебідь, гусак; надприродні істоти; квітка; ложка, ополоник; черепашка; лялька для паління; комахи; гусінь, черв'як
Фігура 5	0 балів	Абстрактний візерунок; корабель, човен; обличчя людини; парасолька; блюдо, ваза, чашка
	1 бал	Лук (стріли); риба; яйце; водойма, озеро; гриб; губи, підборіддя; лимон, яблуко; кошик, таз; яр, яма
Фігура 6	0 балів	Абстрактний візерунок; обличчя людини; драбина, сходи
	1 бал	Ваза; дерево, ялинка; людина: чоловік, жінка; квітка; блискавка, гроза; гора, скеля; кофта піджак, сукня
Фігура 7	0 балів	Абстрактний візерунок, автомашини; ключ, серп
	1 бал	Гриб; обличчя людини; ложка, ополоник; окуляри; самокат; символ: серп і молот; ківш, черпак; лінза, лупа; молоток; ракетка для тенісу
Фігура 8	0 балів	Абстрактний візерунок; дівчина, жінка; людина: голова або тулуб
	1 бал	Літери: У та інші; ваза; дерево; книжка; сукня, майка; ракета; надприродні істоти; квітка; щит
Фігура 9	0 балів	Абстрактний візерунок; гори, горби; тварина, її вуха;

Фігура 10		літера М
	1 бал	Верблюд, вовк, кіт, кішка, лис, собака; обличчя людини: її фігура
	0 балів	Абстрактний візерунок; гусак, качка; дерево ялинка; обличчя людини; лис
	1 бал	Буратіно; дівчинка; птах; надприродні істоти; цифри; людина, фігура

Кількість балів, отриманих піддослідним за оригінальність, є одним з показників його креативності. Максимальна кількість балів складає - 20. У таблиці 5. наведено показники норми креативності для різних вікових груп. Бали нижче за норму свідчать про низький рівень креативності, вище – про високий рівень.

Таблиця 1.

Оцінювання здібності до гнучкої побудови графічних образів

Рівень розвитку здібності	Вік		
	6 років	8 років	10 років
Високий	5 і більше	8 і більше	9 і більше
Середній	3–4	6–7	6–8
Низький	1–2	1–5	1–5

Таблиця 2

Показники норми креативності

групи	норма креативності в балах	середній показник норми
учні 4-8 класів	5-13	9,6
учні 9-11 класів	7-14	10,6
студенти, дорослі	6-14	10,55

Список № 2: категорії відповідей, оригінальність яких оцінюється в 2 бали.

(18) Автомобіль: машина легкова, вантажна, для перегонів, трактор, віз, візок.

(3) Ангели та інші божественні істоти, їх деталі, включаючи крила.

(1) Аксесуари: браслет, корона, гаманець, монокль, окуляри, картуз, намисто

(20) Мотузка для білизни шнур.

(41) Літери: одиночні чи блоками, розділові знаки.

(7) Повітряні кульки: одиночні або в гірлянді.

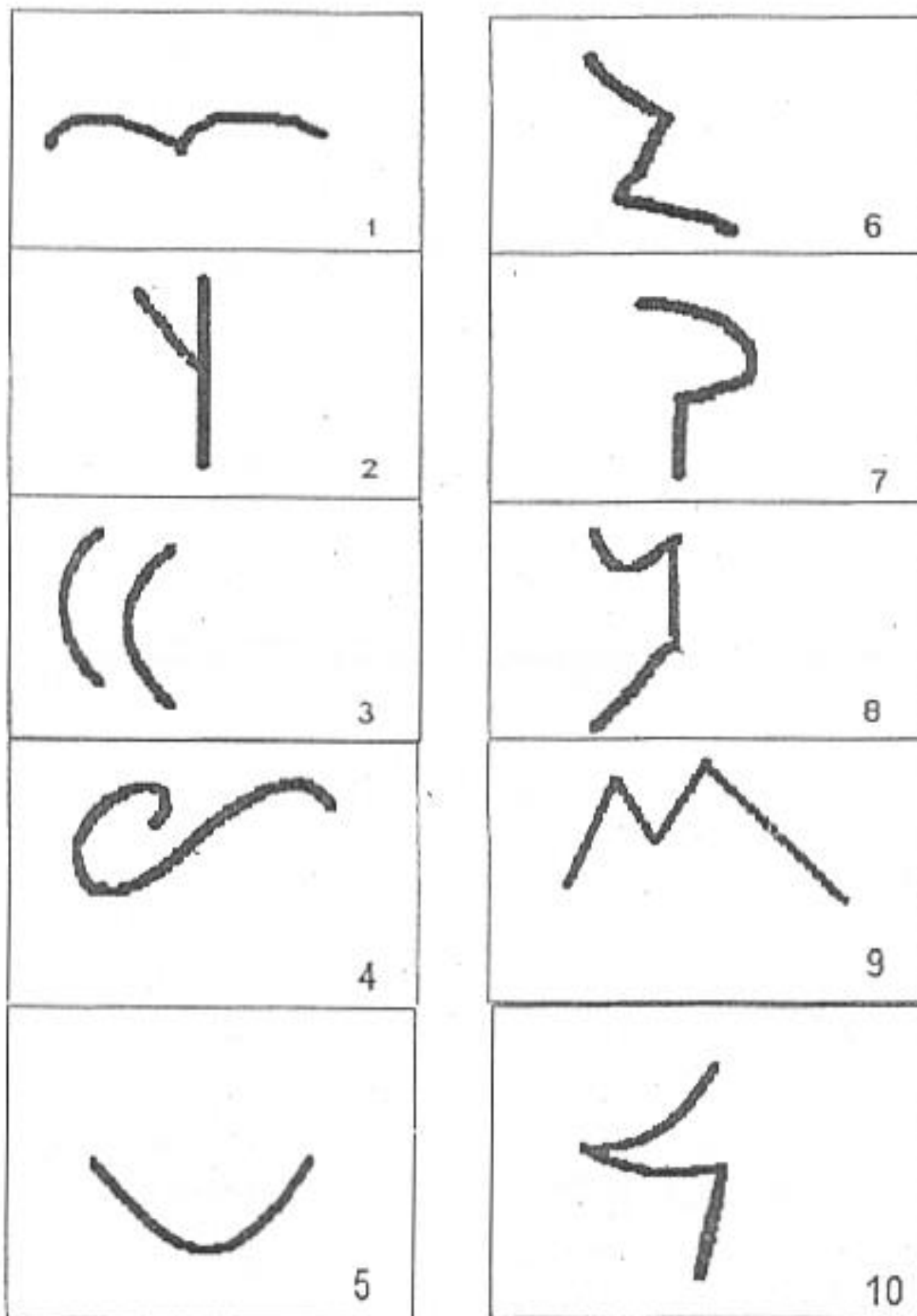
(39) Повітряний змій.

(33) Географічні об'єкти: берег, хвилі, вулкан, гора, озеро, океан, річка, пляж, скеля.

- (34) Геометричні фігури: квадрат, конус, коло, прямокутник, ромб, трикутник, куб
- (24) Декоративна композиція: всі види абстрактних зображень, орнаменти, візерунки.
- (64) Дерево: усі види дерев, новорічна ялинка, пальма.
- (49) Дорога та дорожні системи: шлях. дорожні знаки і покажчики, міст, перехрестя, естакада.
- (4) Тварина: її голова або морда: бик, верблюд. змія, кішка, коза.
- (5) Тварини: сліди.
- (53) Звукові хвилі: магнітофон, радіохвилі, радіоприймач, рація, камертон, телевізор.
- (65) Парасолька.
- (63) Іграшки: кінь-качалка, лялька, кубик, маріонетка.
- (62) Інструменти: вила, граблі, молоток. сокира, кліщі.
- (46) Канцелярське та шкільне приладдя: папір, обкладинка, зошит, папка.
- (11) Книга: одна або купка, газета, журнал.
- (68) Колеса: колесо, штурвал, обід, підшипник, шина.
- (50) Кімната або частина кімнати: підлога, стіни, кут.
- (22) Контейнер: бідон, діжка, консервна банка, цебро, бак, відро, коробка для капелюха, глечик, ящик.
- (9) Корабель, човен: каное, моторний човен, катер, пароплав, вітрильник.
- (12) Коробки: коробка, пакет, подарунок, пакунок.
- (54) Космос: космонавт.
- (16) Багаття, вогонь.
- (23) Хрест: Червоний хрест, християнський хрест, могила.
- (40) Східці: приступка, драбина, трап.
- (2) Літальний апарат: бомбардувальник, планер, ракета, літак, супутник.
- (32) Меблі: буфет, гардероб, ліжко, крісло, парта, стіл, стілець, тахта.
- (43) Механізми і прилади: комп'ютер, лінза, мікроскоп, прес, робот, шахтарський молот.
- (44) Музика: арфа, барабан, гармонь, дзвіночок, ноти, піаніно, рояль, свисток, цимбали.
- (6) М'ячі: баскетбольні, тенісні, бейсбольні, волейбольні, грудочки бруду, сніжки.
- (59) Наземний транспорт – див. Автомобіль, не вводити нову категорію.
- (38) Комахи: метелик, блоха, прочанин, гусениця, жук, клоп, мурашка, муха, павук, бджола, світлячок, черв'як.
- (35) Небесні тіла: Велика Ведмедиця, Венера, затемнення місяця, зірка, місяць, метеорит, комета, Сонце.
- (21) Хмари: різні види і форми.
- (30) Взуття: черевики, валянки, чоботи, капці, туфлі.
- (19) Одяг: штани, кальсони, кофта, чоловіча сорока. пальто, піджак, сукня, халат, шорти, спідниця.
- (67) Зброя: гвинтівка, лук і стріли, кулемет, гармата, рогачка, щит.

- (48) Відпочинок: велосипед, ковзанка, крижана, гірка, парашутна вишка, плавальна дошка, роликові ковзани, санки, теніс.
- (29) Їжа: булка, кекс, цукерка, льодяник, корж, морозиво, горіхи, тістечко, цукор, тост, хліб.
- (66) Погода: дощ, краплі дощу, заметіль, райдуга, сонячні промені, ураган.
- (36) Предмети домашнього побуту: ваза, вішалка, зубна щітка, каструля, ківш, кавоварка, мітла, чашка, щітка, віник.
- (8) Птахи: лелека, журавель, індик, курка, лебідь, павич, пінгвін, папуга, качка, фламінго, курча.
- (26) Розваги: співак, танцюрист, циркач.
- (47) Рослини: хаші, чагарник, трава.
- (27) Риба і морські тварини: гуппі, золота рибка, кит, восьминіг.
- (58) Надприродні (казкові) істоти: Аладін, баба Яга, біс, вампір, відьма, Геркулес, диявол, монстр, привид, фея, чорт.
- (42) Світильник: чарівний ліхтар, лампа, свіча, вуличний світильник, ліхтар, електрична лампа.
- (60) Символ: значок, герб, прапор, цінник, чек, емблема.
- (52) Сніговик.
- (57) Сонце й інші планети: див. Небесні тіла.
- (55) Спорт: бігова доріжка, бейсбольна площадка стрибки, спортивний майданчик, футбольні ворота.
- (13) Будівля: будинок, палац, хата, конура, хмарочос, готель, пагода, хатина, храм, церква.
- (15) Будівля, її частини: двері, дах, вікно, підлога, стіна, димар.
- (14) Будівельний матеріал: дошка, камінь, цегла, пісок, плита, труба.
- (17) Очерет і вироби з нього.
- (51) Захисток, укриття (не будинок): навіс, окоп, намет, тент, курінь.
- (31) Фрукти: ананас, апельсин, банан, ваза з фруктами, вишня, грейпфрут, груша, лимон, яблуко.
- (28) Квітка: маргаритка, кактус, соняшник, троянда, тюльпан.
- (45) Цифри: одна або в блоці, математичні знаки.
- (61) Години: будильник, пісковий годинник, секундомір, сонячний годинник, таймер.
- (37) Людина, її голова, особа або фігура: дівчинка, жінка, хлопчик, черниця, чоловік, визначна особистість, старий.
- (56) Людина із паличок: див. Людина.
- (10) Людина, частини її тіла: брови, волоса, око, губи, кістка, ноги, ніс, рот, руки, серце, вухо, язик.
- (25) Яйце: усі види, включаючи великоднє, яєчня.

Стимульний матеріал до методики «Визначення оригінальності і гнучкості
побудови графічного образу» (графічний тест Е. Торенса)

Методика експертних оцінок з визначення обдарованих дітей (за А. А. Лосєвою)

(за посібником: Туріщева Л.В. Особливості роботи з обдарованими дітьми. Харків : ВГ «Основа», 2008. 122 с.)

У даній методиці перелічені 10 сфер, в яких дитина може виявляти свої таланти, і наведено їх характеристики. Необхідно дати оцінку в балах (за п'ятибальною системою) кожної з зазначених характеристик. Якщо якась характеристика властива дитині у найвищій мірі, ставиться 5 балів, якщо вони вище середньої - 4 і так далі. Оцінка в 2 бали є найнижчою. Потім бали за всіма характеристиками підсумовуються всередині кожної «галузі» таланту. Загальна кількість набраних балів усередині однієї галузі (наприклад «інтелектуальна здатність») ділиться на кількість питань, у результаті виходить певне число. Усереднені результати по всіх галузях порівнюємо між собою. Виділяємо 3-4 найвищих показника. Ця методика проводиться на основі спостережень за дитиною. Нижче наведені 10 сфер з включеними характеристиками:

I. Інтелектуальна сфера

1. Висока пізнавальна активність, мобільність.
2. Швидкість і точність виконання розумових операцій.
3. Стійкість уваги.
4. Оперативна пам'ять - швидко запам'ятовує почуте або прочитане без спеціальних заучування, не витрачає багато часу на повторення того, що потрібно запам'ятати.
5. Навички логічного мислення, добре розмірковує, ясно мислить, не плутається в думках.
6. Багатство активного словника.
7. Швидкість і оригінальність вербальних (словесних) асоціацій. Добре вловлює зв'язок між одним подією та інших, між причиною і наслідком. Добре розуміє недомовлене, здогадується про те, що часто прямо не висловлюється дорослими, але має на увазі. Вловлює причини вчинків інших людей, мотиви їхньої поведінки.
8. Виражена установка на творче виконання завдань.
9. Розвиненість творчого мислення та уяви.
10. Володіння основними компонентами уміння вчитися.
11. Здатність контролювати власну творчу діяльність, підвищений темп розумового розвитку.
12. Можливість передбачення результату діяльності.

II. Сфера академічних досягнень

1. Багатий словниковий запас, використання складних синтаксичних структур.
2. Підвищений інтерес до обчислень, математичним відносинам.
3. Підвищена увага до явищ природи, проведенню дослідів.

4. Демонстрація розуміння причинно-наслідкових відносин.
5. Висловлює думки ясно і точно (усно або письмово).
6. Читає книги, статті, науково-популярні видання з випередженням своїх однолітків на рік-два.
7. Хороша «моторна» координація, особливо між зоровим сприйняттям і рукою (добре фіксує те, що бачить, і чітко записує те, що чує).
8. Читання науково-популярної літератури доставляє більше задоволення, ніж читання художньої.
9. Не сумує, якщо його проект не підтриманий або якщо його «експеримент» не вийшов.
10. Намагається з'ясувати причини і зміст подій.
11. Приділяє багато часу створенню власних «проектів».
12. Любить обговорювати наукові події, винаходи, часто замислюється про це.

III. Творчість

1. Висока продуктивність по безлічі різних речей.
2. Винахідливість у використанні матеріалів та ідей.
3. Схильність до завершеності і точності в заняттях.
4. Задає багато питань по його предмету.
5. Любить малювати.
6. Виявляє тонке почуття гумору.
7. Не боїться бути таким, як усі.
8. Схильний до фантазій, до гри.

IV. Літературна сфера

1. Може легко «побудувати» розповідь, починаючи від зав'язки сюжету і закінчуючи дозволом якого-небудь конфлікту.
2. Придумує щось нове і незвичайне, коли розповідає про щось вже знайомому і відоме всім.
3. Дотримується лише необхідних деталей у розповідях про події, все неістотне відкидає, залишає головне, найбільш характерне.
4. Вміє добре дотримуватися обраного сюжету, не втрачає основну думку.
5. Вміє передати емоційний стан героїв, їх переживання і почуття.
6. Вміє ввести в розповіді такі деталі, які важливі для розуміння події, про який йде мова, і в той же час не упускає основної сюжетної лінії.
7. Любить писати оповідання чи статті.
8. Зображує у своїх розповідях героїв живими, передає їх почуття і настрої.

V. Артистична сфера

1. Легко входить в роль іншого персонажа, людини.
2. Цікавиться акторською грою.
3. Змінює тональність і вираження голосу, коли зображує іншу людину.
4. Розуміє і зображує конфліктну ситуацію, коли має можливість розіграти будь-яку драматичну сцену.

5. Передає почуття через міміку, жести, рухи.
6. Прагне викликати емоційні реакції у інших людей, коли про що-небудь з захопленням розповідають.
7. З великою легкістю драматизує, передає почуття і емоційні переживання.
8. Пластичний і відкритий для всього нового, «не зациклюється» на старому. Не любить вже випробуваних варіантів, завжди перевіряє ідею, що виникла і тільки після «експериментальної» перевірки може від неї відмовитися.

VI. Музична сфера.

1. Отримується дуже швидко і легко на ритм і мелодії.
2. Гарно співає.
3. У гру на інструменті, в спів чи танець вкладає багато енергії і почуттів.
4. Любить музичні заняття. Прагне піти на концерт або туди, де можна слухати музику.
5. Може співати разом з іншими так, щоб виходило злагоджено і добре.
6. У співі або музиці виражає свої почуття, стан.
7. Складає оригінальні, свої власні мелодії.
8. Добре грає на якомусь інструменті.

VII. Технічна сфера.

1. Добре виконує всякі завдання з ручної праці.
2. Цікавиться механізмами і машинами.
3. У світ його захоплень входить конструювання машин, приладів, моделей поїздів, радіоприймачів.
4. може легко лагодити зіпсовані прилади, використовувати старі деталі для виробів, іграшок.
5. Розуміє причини «капризів» механізмів, любить загадкові поломки.
6. Любить малювати креслення механізмів.
7. Читає журнали і статті про створення нових приладів і машин.

VIII. Рухова сфера.

1. Тонкість і точність моторики.
2. Розвиток рухово-моторної координації.
3. Прагне до рухових занять (фізкультура).
4. Любить брати участь у спортивних іграх і змаганнях.
5. Постійно досягає успіху в якому-небудь виді спортивної гри.
6. У вільний час любить ходити в походи, грати в рухливі ігри (хокей, футбол, баскетбол тощо)

IX. Сфера мистецьких досягнень.

1. Проявляє великий інтерес до візуальної інформації.
2. Проявляє великий інтерес до серйозних занять в мистецькій сфері.
3. Малюнки та картини відрізняються різноманітністю сюжетів.

4. Серйозно відноситься до творів мистецтва. Стає вдумливим і дуже серйозним, коли бачить гарну картину, чує музику, бачить незвичайну скульптуру, красиво і художньо виконану річ.
5. Оригінальний у виборі сюжету (у малюнку, творі, описі якої-небудь події), складає оригінальні композиції (з квітів, малюнка, каменів, марок, листівок тощо).
6. Завжди готовий використовувати який-небудь новий матеріал для виготовлення іграшки, картини, малюнка, композиції, в будівництві дитячих будиночків на ігровому майданчику, в роботі з ножицями, клеєм.
7. Коли має вільний час, охоче малює, ліпить, створює композиції, що мають художнє призначення (прикраса для дому, одягу і т. д.).
8. Прибігає до малюнка або ліплення для того, щоб висловити свої відчуття і настрій.
9. Любить працювати з клеєм, пластиліном, глиною, для того щоб зображати події або речі в трьох вимірах у просторі.
10. Інтересується творами мистецтва, створеними іншими людьми. Може дати свою власну оцінку і спробує відтворити побачене у своїх роботах.

Х. Спілкування та лідерство.

1. Легко пристосовується до нової ситуації.
2. Завжди виконує свої обіцянки, відповідальний.
3. Висока товариськість з оточуючими.
4. Прагне до домінування серед однолітків.
5. Однолітки звертаються за порадою.

Опитувальник для батьків «Чи талановита Ваша дитина?» (за О.М. Сізановим)

(за посібником: Туріщева Л.В. Особливості роботи з обдарованими дітьми. Харків : ВГ «Основа», 2008. 122 с.)

1. Чи знаходила ваша дитина незвичне застосування якомусь предмету?
2. Чи змінює свої схильності?
3. Чи любить малювати абстрактні картинки?
4. Чи любить малювати уявні предмети?
5. Чи подобаються фантастичні історії?
6. Придумує оповідання, вірші?
7. Чи любить вирізати кумедні фігури з паперу?
8. зробила колись те, чого не знала, або те, чого не існує?
9. Чи виникає бажання переробити щось на свій смак?
10. Чи боїться темряви?
11. Чи придумала колись нове слово?
12. Чи вважала, що це слово без пояснень?
13. Чи були спроби переставляти щось (меблі) за своїм смаком?
14. Чи був цей задум вдалим?

15. Чи використовувала предмети, речі не за призначенням?
16. Чи могла ваша дитина ще маленькою вгадувати призначення речей, предметів?
17. У виборі речей керується своїм вибором чи вашим?
18. Чи є у неї світ, в який немає доступу іншим?
19. Чи шукає пояснення тому, чого ще не розуміє?
20. Чи просить пояснити явища довкола?
21. Любить переглядати (читати) книжки без ілюстрацій?
22. Чи створює свої ігри, розваги?
23. Чи пам'ятає свої сни або пережиті враження?

Обробка результатів:

Від 20 до 23 балів: Ваша дитина дуже кмітлива, має власні думки з того чи іншого приводу, їй варто допомагати у цьому.

Від 15 до 19 балів: Ваша дитина не завжди виявляє свої здібності. Вона спритна і кмітлива, лише коли чим-небудь зацікавлена.

Від 9 до 14 балів: У дитини спостерігається кмітливість, достатня для багатьох галузей знань, де власний погляд на речі не обов'язковий. Однак для занять творчою діяльністю їй бракує наполегливості.

Від 4 до 8 балів: Ваша дитина виявляє творче мислення лише при досягненні важливої для неї мети. Вона більш схильна до практичної діяльності.

Менше 4 балів: Дитині не вистачає винахідливості, але вона може досягти успіху як добрий виконавець, навіть у складних професіях.

Ідентифікація обдарованих дітей старшого дошкільного віку (за І. Карабасовою)

(за посібником: Обдаровані діти : діагностика та супровід / упоряд. Т Червонна. Київ : Шкільний світ, 2008. 128 с.)

Результати наступних 11 запитань можуть дати підстави передбачити обдарованість дитини. Опитувальник може використовуватися в роботі з батьками, педагогами. Результати анкетування допоможуть ідентифікувати дітей з підвищеним рівнем інтелектуальних здібностей.

Питання:

1. Достатньо стабільні інтереси.
2. Достатньо стабільна допитливість.
3. Любить ставити складні запитання і давати на них відповіді.
4. Часто не погоджується з думкою дорослих.
5. Має свою точку зору і наполегливо її відстоює.
6. Розпочату справу завжди доводить до кінця.
7. Схильна до певного виду занять.
8. наполеглива у досягненні поставленої мети.
9. Має друзів серед однолітків, намагається знайти з ними спільну мову.

10 Ставить багато доречних і цікавих запитань на заняттях у повсякденному житті.

11. Часто буває егоїстичною.

Обробка результатів

Результати відповідей педагогів і рідних дитини узагальнюються за допомогою таблиці. Кожній дитині присвоюється код, у таблиці він записаний у першому рядку. Номери питань представлені у першому стовпчику. Результати відповідей батьків заносяться у колонку з літерою «Б» (батьки) а відповіді вихователів групи у стовпчик «В».

Кожна позитивна відповідь позначається знаком «+», при підрахуванні балів кожен плюс дорівнює одиниці. За загальною сумою балів визначаються діти, які набрали найбільшу кількість балів.

Таблиця 3

ДНЗ _____
Група _____
Дата проведення _____
Відповідальний _____

Код Питання	1		2		3		4		5		6		7		8		9	
	Б	В	Б	В	Б	В	Б	В	Б	В	Б	В	Б	В	Б	В	Б	В
1																		
2																		
3																		
4																		
5																		
6																		
7																		
8																		
9																		
10																		
11																		
Бали																		
Сума																		

Після виявлення у групі дітей з ознаками обдарованості можна переходити до прямого їх обстеження. У комплекс діагностичних методів слід включати метод анкетування, що дозволяє вивчити ставлення обдарованих дітей до тих чи інших видів діяльності, а також деякі особистісні риси. Бесіда з дитиною в неофіційній, доброзичливій атмосфері допоможе налагодити стосунки з досліджуванним, що полегшить подальшу роботу.

Запитання для дітей

1. Тобі подобається виконувати завдання, де треба щось вирішувати, думати?
2. Тобі подобається слухати, коли тобі читають казки, оповідання?
3. Тобі подобається співати?
4. Тобі подобається займатися фізкультурою?
5. Тобі подобається гратися з іншими дітьми?
6. Тобі подобається слухати, тобі читають оповідання про природу?
7. Тобі подобається робити щось на кухні?
8. Тобі подобається гратися з технічними конструкторами?
9. Тобі подобається вивчати мову, дізнаватися і використовувати нові незнайомі слова?
10. Тобі подобається самому малювати?
11. Тобі подобається гратися в спортивні, рухливі ігри?
12. Тобі подобається керувати іграми дітей?
13. Тобі подобається спостерігати за рослинами в лісі, на полі, в садку, на вулиці?
14. Тобі подобається ходити в крамницю?
15. Тобі подобається, коли тобі читають книжки про техніку, машини, космічні кораблі?
16. Тобі подобається ігри з відгадуванням слів, назв тварин, іграшок?
17. Тобі подобається придумувати казки, історії?
18. Тобі подобається дотримуватися режиму дня, робити зранку гімнастику, чистити зуби, лягати відпочивати вдень?
19. Тобі подобається розмовляти з новими незнайомими людьми?
20. Тобі подобається доглядати за рибками в акваріумі, пташками, домашніми тваринками?
21. Тобі подобається прибирати за собою книжки, іграшки?
22. Тобі подобається конструювати, малювати проекти літаків, машин?
23. Тобі подобається ходити до історичних музеїв, читати історичні книжки?
24. Тобі подобається самому, без спонукання дорослих, малювати, ліпити, вирізати?
25. Тобі подобається слухати, коли тобі читають про спорт, дивитися телепередачі про спорт (футбол, хокей, гімнастику, фігурне катання, бокс тощо)?
26. Тобі подобається пояснювати щось іншим людям (сперечатися, доводити свою точку зору, переконувати)?
27. Тобі подобається доглядати за кімнатними рослинами?
28. Тобі подобається допомагати дорослим прибирати в квартирі?
29. Тобі подобається рахувати, складати, віднімати, займатися математикою?
30. Тобі подобається дізнаватися про події, які відбуваються в суспільстві?
31. Тобі подобається брати участь у постановці казок, у виставах?
32. Тобі подобається займатися спортом?
33. Тобі подобається допомагати іншим людям?
34. Тобі подобається працювати на городі, грядці, клумбі, вирощувати рослини?

35. Тобі подобається самостійно прасувати, пришивати щось, чистити своє взуття?

Обробка результатів

Відповіді позначте плюсом чи мінусом поряд з номером запитання у бланку (таблиця 4).

Таблиця 4

Математика і техніка	Гуманітарна сфера	Художня діяльність	Фізкультура і спорт	Комунікативні інтереси	Природа і природознавство	Домашні обов'язки
1	2	3	4	5	6	7
8	9	10	11	12	13	14
15	16	17	18	19	20	21
22	23	24	25	26	27	28
29	30	31	32	33	34	35

Відповіді дозволяють відстежити прояв схильностей дитини в одній з 7 сфер, для цього треба порахувати кількість плюсів і мінусів по вертикалі. Домінування фіксується там, де більше плюсів. Підбиваючи підсумки, слід пам'ятати про об'єктивність досліджуваних. Змінивши форму запитань (зберігаючи їх змістовний бік), можна провести опитування батьків і вихователів і співставити відповіді дорослих і дітей, що дасть змогу створити об'єктивнішу картину спрямованості інтересів дитини (таблиця 5)

Таблиця 5

Зведена таблиця визначення спрямованості інтересів дитини

Прізвище, ім'я дитини _____

Дата обстеження _____

№3	Д	Б	В	№3	Д	Б	В	№3	Д	Б	В	№3	Д	Б	В	№3	Д	Б	В	№3	Д	Б	В	№3	Д	Б	В
1				2				3				4				5				6				7			
8				9				10				11				12				13				14			
15				16				17				18				19				20				21			
22				23				24				25				26				27				28			
29				30				31				32				33				34				35			
Разом балів				Разом балів				Разом балів				Разом балів				Разом балів				Разом балів				Разом балів			

Сфера	Математика, техніка	Гуманітарна	Художня	Фізкультура спорт	Комунікативні інтереси	Природа	Самообслуговування
Сума балів							

Умовні позначення: «№3» - номер запитання, «Д» - відповідь дитини, «Б» - відповідь батьків, «В» - відповідь вихователя, «Разом» - сума балів по вертикалі (кожен «+» - 1 бал).

Опитувальник для батьків «Чи допомагаєте Ви своїй дитині стати обдарованою людиною?»

(джерело: Тести і поради для роботи з обдарованими дітьми. URL: <https://uspih.school.org.ua/vunderkind-v-rodini-11-37-32-02-02-2021/>)

1. Я відповідаю на всі запитання дитини терпляче й чесно.
2. Серйозні запитання й висловлювання дитини я сприймаю серйозно.
3. Я встановив стенд, на якому дитина може демонструвати свої роботи.
4. Я не сварю дитину за безлад у кімнаті або на столі, якщо це пов'язано з творчим заняттям і її робота ще не закінчена.
5. Я надав (ла) в розпорядження дитини кімнату або частину кімнати винятково для її занять.
6. Я показую дитині, що її люблять такою, якою вона є, а не за її досягнення.
7. Я доручаю дитині посильні клопоти.
8. Я допомагаю дитині складати її особисті плани і приймати рішення.
9. Я беру дитину в поїздки цікавими місцями.
10. Я допомагаю дитині поліпшувати результати її роботи.
11. Я допомагаю дитині вчитися, нормально спілкуватися з дітьми різних соціальних верств.
12. Я встановлюю розумні стандарти поведінки і стежу, щоб дитина їх дотримувалася.
13. Я ніколи не кажу дитині, що вона гірша від інших дітей.
14. Я ніколи не караю дитину приниженням.
15. Я забезпечую дитину книгами та матеріалами для поглиблення її знань.
16. Я привчаю дитину мислити самостійно.
17. Я регулярно читаю дитині.
18. Я привчаю дитину до читання з малих літ.
19. Я спонукаю дитину вигадувати історії та фантазувати.
20. Я уважно ставлюся до індивідуальних потреб дитини.
21. Я щодня знаходжу час, щоб побути з дитиною сам-на-сам.
22. Я дозволяю дитині брати участь у плануванні сімейних справ і подорожей.
23. Я ніколи не сварю дитину за допущені нею помилки.

24. Я хвалю дитину за вивчені вірші, розповіді, пісні.
25. Я навчаю дитину вільно спілкуватися з дорослими будь-якого віку.
26. Я роблю практичні експерименти з метою виявлення пізнавальних інтересів дитини.
27. Я залучаю дитину до участі в різних іграх.
28. Я спонукаю дитину знаходити проблеми і вирішувати.
29. У заняттях дитини я знаходжу щось гідне похвали.
30. Я не хвалю її безпредметно й нещиро.
31. Я чесна (ий) в оцінці своїх почуттів стосовно дитини.
32. Не існує тем, які я повністю вилучаю з обговорення з дитиною.
33. Я даю можливість дитині дійсно приймати рішення.
34. Я допомагаю дитині дійсно бути особистістю.
35. Я допомагаю дитині знаходити телепрограми, які заслуговують на увагу.
36. Я розвиваю в дитині позитивне сприйняття її особистих здібностей.
37. Я ніколи не відмахуюся від невдач дитини, кажучи їй: «Я цього теж не можу».
38. Я заохочую в дитині максимальну незалежність від дорослих.
39. Я вірю в її здоровий глузд, довіряю їй.
40. Я волю, щоб основну частину роботи, за яку взялася дитина, вона виконувала самостійно, навіть якщо я не впевнений у позитивному результаті.

Обробка результатів

0 – 8 балів – найнижчий, мінімальний рівень. Батьки дуже мало цікавляться життям дитини, байдужі до її інтересів, настрою, пригнічують її активність та допитливість.

9 – 20 балів – помірно сприятливий рівень, нижчий від середнього. Батьки підтримують дитину, цікавляться її проблемами, проводять з нею вільний час, але нерегулярно, час від часу.

21–24 бали – середній рівень, загалом сприятливий. Батьки позитивно ставляться до дитини, розвивають її самостійність, цікавляться її захопленнями, вміють заохотити, наштовхнути на нові проблеми.

25 – 36 балів – оптимальний рівень, вищий від середнього. Батьки досить тактовно й терпляче ставляться до надмірної активності дитини, стимулюють проблемність її мислення, розвивають самостійність і незалежність, багато часу проводять разом.

37 – 40 балів – максимально високий рівень. На цьому рівні стимулювання здорового, розумового розвитку поступово перетворилося на так званий «парниковий ефект». Батьки надто опікують свою дитину, їм слід охолодити своє виховне завзяття й дати більшу свободу як їй, так і собі.

ДОДАТОК 6. ДВАНАДЦЯТЬ ПРИНЦИПІВ РОЗВИТКУ ТВОРЧИХ СХИЛЬНОСТЕЙ У ДІТЕЙ (ЗА ДЖ. ЛАНДРАМ)

(за посібником: Туріщева Л.В. Особливості роботи з обдарованими дітьми. Харків : ВГ «Основа», 2008. 122 с.)

1. Поблажливі батьки, що балують. Поводячись з дитиною як з унікальною особистістю, ви прищепите їй стійке самолюбство і впевненість у собі. Слід враховувати, що таке виховання сприяє вихованню нахабного егоїста.

2. Демонструйте свою незалежність. Активна діяльність батьків сприяє формуванню в дитини тих же поведінкових моделей.

3. Чисельні подорожі та часті переїзди. Нові враження і знайомства позитивно впливають на розвиток відваги, здатності імітувати й учать не боятися невизначених ситуацій.

4. Свобода вчинків і рухів. Дозвольте дітям ризикувати, звичайно, не допускаючи катастрофи. Дитині має бути надана свобода дослідження світу, а батьки відстежують її діяльність, щоб новий досвід не зашкодив життю і здоров'ю дитини.

5. Заохочуйте дитину. Викиньте слово «ні» зі свого лексикону. Розвивайте сильні сторони, не звертаючи увагу на слабкості.

6. Поясніть дитині, що відрізнятися від інших – це чудово. Лідери відрізняються від інших.

7. Надавати перевагу розв'язанню абстрактних проблем. Кращі конструктори, мозаїки-головоломки, відеоігри та радіоконструктори. Розв'язання евристичних проблем розвиває, серед іншого, й інтуїтивні здібності.

8. Книги, фільми й уявлювані герої. Книги і їхнє читання - ключі до успіху в розвитку дитини. Уявлювані герої швидше за все відкриють перед дитиною необмежені перспективи і визволять її енергію.

9. До знань і допитливості слід ставитися з повагою. Діти мають одержувати знання у мистецтві, точних науках, поезії, філософії, оскільки знання породжують ентузіазм.

10. Створюйте дитині оточення, що буде її стимулювати. Слід враховувати, що дитина вбирає в себе все, як губка.

11. Гіперактивність. Висока енергійність і швидкість завжди виграють. Спостерігайте за надто активними дітьми, але не заспокоюйте їх ліками і не карайте. Пам'ятайте, що такою поведінкою керують, але змінити її не можна.

12. Не обмежуйте уяви.

Навчальне видання

Укладач:

Малихіна Олена Євгенівна

Методичні рекомендації до семінарських занять і завдання для самостійної роботи з дисципліни «Психологія (за професійним спрямуванням)» [Електронне видання] : для здобувачів другого (магістр.) рівня вищ. освіти зі спец. 012 Дошкільна освіта/ [уклад. : О. Є. Малихіна] Харків. нац. пед. ун-т імені Г. С. Сковороди. – Харків : [б. в.], 2022. – 67 с.

Відповідальний за випуск: Дорожко І. І.

Комп'ютерна верстка: Малихіна О.Є.

Коректор: Малихіна О.Є.

Відповідальність за дотримання вимог академічної доброчесності несе автор

Підписано до друку 17.08.2022. Ум. друк. арк. 3.

Харківський національний педагогічний
університет імені Г. С. Сковороди
Україна, 61002, м. Харків, вул. Алчевських, 29.